

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут філології
кафедра германської філології та перекладу

**ПЕРЕКЛАД ФІЛОСОФСЬКОЇ СПАДЩИНИ ФРІДРІХА НІЦШЕ КРИЗЬ
ПРИЗМУ ГЕРМЕНЕВТИКИ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРУ „ALSO SPRACH
ZARATHUSTRA“ ТА ЙОГО ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ,
ВИКОНАНОМУ А. ОНИШКОМ)**

Кваліфікаційна робота
освітнього ступеня «магістр»
студента II курсу магістратури
освітньої програми
*«Галузевий переклад з німецької та
англійської мови; міжкультурний
менеджмент»*,
спеціальність – 035.043 «Германські мови
та літератури (переклад включно), перша
– німецька»
Роман Петрович ГАЛПІЙ
Науковий керівник:
к.філол.н., доц. Наталія ЛАЛАЯН

«Допущено до захисту»
Протокол засідання
кафедри германської філології та перекладу
протокол № 9 від «06» травня 2025 року
завідувач кафедри Сас
к.філол.н., доц. Олександр СТАСЮК

КИЇВ 2025

Анотація

Магістерська робота присвячена дослідженню категорій «прозорості» та «непрозорості» перекладача в межах герменевтичного аналізу перекладу філософського твору Фрідріха Ніцше «Also sprach Zarathustra» українською мовою (переклад Анатолія Онішка). Актуальність теми зумовлена необхідністю осмислення ролі перекладача як інтерпретатора багатозначного тексту, зокрема філософського, де важливу роль відіграє не лише мовна, а й концептуальна точність.

Об'єктом дослідження виступають категорії «прозорість» / «непрозорість» у герменевтиці та в теорії перекладу, а предметом — їх вплив на інтерпретацію авторських ідей і сприйняття філософського дискурсу читачем.

Метою дослідження є аналіз перекладацьких стратегій, що свідчать про прозору або непрозору позицію перекладача, з урахуванням збереження філософських концептів, стилістичної індивідуальності Ніцше, метафоричності, афористичності та ритмічної структури тексту. Методологія дослідження спирається на герменевтичний підхід, дискурс-аналіз, описово-аналітичний та зіставний методи, а також перекладацький аналіз для встановлення впливу суб'єктивних перекладацьких рішень на смислову наповненість тексту.

Результати дослідження підтверджують, що баланс між прозорістю та непрозорістю перекладача є ключовим чинником для адекватної передачі ніцшеанської філософії. Робота демонструє, що перекладачеві доводиться свідомо варіювати рівень інтервенції, аби не спростити філософську глибину і водночас забезпечити зрозумілість для цільового читача. Практичне значення дослідження полягає у можливості застосування отриманих висновків і прикладів у навчальних курсах з філософського, художнього та герменевтичного перекладу, а також у розвитку критичного перекладацького мислення.

Ключові слова: перекладач, прозорість, непрозорість, герменевтика, філософський переклад, Ніцше, Also sprach Zarathustra.

Abstract

This master's thesis explores the categories of "transparency" and "opacity" of the translator within the framework of a hermeneutic analysis of the Ukrainian translation of Friedrich Nietzsche's philosophical work *Also sprach Zarathustra* (translated by Anatoliy Onyshko). The relevance of the topic is driven by the need to comprehend the translator's role as an interpreter of a multifaceted philosophical text, where both linguistic and conceptual accuracy are crucial.

The object of the study is the categories of "transparency" and "opacity" as defined in hermeneutics and translation theory, while the subject is their impact on the interpretation of the author's ideas and the reception of philosophical discourse by the target reader.

The main aim of the research is to analyze translation strategies that indicate either a transparent or opaque translator's stance, taking into account the preservation of Nietzsche's philosophical concepts, stylistic uniqueness, metaphorical density, aphoristic expression, and rhythmic structure. The methodological framework includes a hermeneutic approach, discourse analysis, descriptive and comparative methods, and translation analysis to examine the influence of subjective translator decisions on the semantic depth of the target text.

The findings confirm that maintaining a balance between transparency and opacity is a key factor in adequately conveying Nietzschean philosophy. The study demonstrates that the translator must consciously adjust their level of intervention to avoid simplifying the philosophical depth while still ensuring accessibility for the target audience. The practical value of the thesis lies in its applicability to academic courses on philosophical, literary, and hermeneutic translation, as well as its contribution to the development of critical thinking in translation studies.

Keywords: translator, transparency, opacity, hermeneutics, philosophical translation, Nietzsche, *Also sprach Zarathustra*.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ I. ТЕКСТИ ФІЛОСОФСЬКОЇ ТЕМАТИКИ ЯК ВИКЛИК ПЕРЕКЛАДАЧУ: ГЕРМЕНЕВТИЧНИЙ ПІДХІД	12
1.1. Герменевтика у перекладознавстві.....	12
1.1.1. Розуміння тексту як одна з найважливіших передумов створення адекватного перекладу: розвиток герменевтичних аспектів у перекладі.....	13
1.1.2. „Прозорість“ та „непрозорість“ художнього перекладу як категорії герменевтики.....	14
1.1.3. Особливості філософського тексту як об’єкта герменевтичного аналізу.....	17
1.2. Специфіка філософської спадщини Фрідріха Ніцше: вплив життєвого досвіду на стиль авторського письма.....	18
1.3. Особливості мови та стилю Ф.Ніцше.....	20
1.3.1. Специфіка філософських термінів у творах Фрідріха Ніцше та аналіз основних концептів „Надлюдина“, „Вічне повернення“, „Воля до влади“....	24
1.3.2. Авторські неологізми як спосіб висловлення філософських ідей.....	28
1.3.3. Образність і метафоричність мови автора.....	30
1.3.4. Використання алегорій, символів та афоризмів.....	31
1.3.5. Інші домінанти авторського стилю: патетичність, ритмічність, поетичність, інтертекстуальність, парадоксальність.....	32
1.4. Методологічні засади дослідження перекладу філософських текстів.....	34
Висновки до Розділу I	36
РОЗДІЛ II. АНАЛІЗ ПЕРЕКЛАДУ „ALSO SPRACH ZARATHUSTRA“ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ: ГЕРМЕНЕВТИЧНИЙ ПІДХІД	39
2.1. Анатолій Онишко як перекладач філософської спадщини Ф.Ніцше.....	39
2.1.1. Біографічні відомості про перекладача та особливості його стилю перекладу.....	40
2.1.2. Історія створення українського перекладу „Так казав Заратустра“.....	42
2.2. Роль культурних і мовних відмінностей у перекладі.....	43
2.3. Герменевтичний аналіз перекладу мовних та стилістичних домінант Ф.Ніцше.....	46
2.3.1. Переклад філософської термінології та ключових концептів оригіналу.....	48

2.3.2. Відтворення авторських неологізмів: виклики для перекладача.....	50
2.3.3. Відтворення образності й стилістичних фігур оригіналу.....	51
2.4. Лексичний тезаурус перекладача як чинник впливу на інтерпретацію тексту.....	53
Висновки до Розділу II.....	57

**РОЗДІЛ III. ВПЛИВ „ПРОЗОРОСТІ“ /“НЕПРОЗОРОСТІ“
ПЕРЕКЛАДАЧА НА РОЗУМІННЯ ФІЛОСОФСЬКОЇ КОНЦЕПЦІЇ
НІЦШЕ ТА СПРИЙНЯТТЯ ТВОРУ.....58**

3.1. Аналіз перекладацьких рішень, що є свідченням „непрозорості“ перекладача.....	58
3.1.1. Адаптації у перекладі А. Онішка як адаптація тексту до культурного контексту цільової мови.....	59
3.1.2. Застосування трансформацій у перекладі.....	60
3.2. Аналіз перекладацьких рішень, що свідчать про „прозорість“ перекладача.....	62
3.2.1. Додавання сталих виразів та фразеологізмів (експресивізація)	64
3.2.2. Опускання у перекладі.....	65
3.2.3. Перекладацькі аберації, що призвели до викривлення змісту першотвору.....	68
3.3. Взаємодія між „прозорістю“ і „непрозорістю“ у перекладі „Так казав Заратустра“: баланс між збереженням філософської концепції Ніцше та адаптацією до читача.....	70
Висновки до Розділу III.....	74

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....76

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....79

ZUSAMMENFASSUNG.....85

ДОДАТОК. Німецько-український глосарій філософських термінів.....88

ВСТУП

Роль перекладача у перекладацькому процесі, вплив його особистості на текст перекладу традиційно привертають до себе велику увагу дослідників (праці С.Голик, О.Мазур, О.Ребрія, М.Іваницької, О.Шевченко, А.Науменка, В.Карасика та інших) та викликають чимало дискусій. Одним з актуальних питань є питання «прозорості» та «непрозорості» як складових мовної особистості перекладача та категорій герменевтики. Герменевтика як дисципліна ставить з-поміж інших за мету уникати хибного тлумачення, і чи не найбільше з усіх теоретико-літературознавчих підходів до словесності зачіпає проблеми художнього перекладу. На перший план виходить аспект індивідуального розуміння твору та його інтерпретації, а перекладач є не лише читачем, що трактує твір для себе, він є інтерпретатором оригіналу для інших читачів. Питання осмислення чужих думок, а тим більше філософських ідей, їх художнього втілення у мистецтві, є досить складним. Філософський текст сприймається не просто як набір понять і логічних конструкцій, а як культурно та історично зумовлений дискурс, що вимагає від інтерпретатора (перекладача) не лише мовного, а й концептуального, культурного та історико-філософського компетентного осмислення.

Тексти Фрідріха Ніцше посідають у світовій філософській традиції особливе місце, адже поєднують у собі не лише теоретичну глибину, а й вишукану стилістику, де афористичність та метафоричність часто виринають у тандемі з різкими, а подекуди й парадоксальними ідеями. Творчість цього німецького мислителя з кожним роком привертає дедалі більшу увагу дослідників та перекладачів, викликаючи щораз нові дискусії про природу його філософських концептів, лінгвістичну форму письма та специфіку відтворення ніцшеанських текстів іншими мовами. Своєрідність філософської спадщини Ніцше особливо яскраво проявляється у його творі-трактаті „Also sprach Zarathustra“, переклад якого ставить чимало викликів перед

перекладачем, пов'язаних із відтворенням метафор, авторських неологізмів, світоглядних і культурних реалій.

Актуальність дослідження зумовлена кількома чинниками. По-перше, переклади ніцшеанських текстів, зокрема „Also sprach Zarathustra“, залишаються невіддільною складовою сучасної гуманітарної думки. Утім, українському читачеві дотепер було доступно відносно мало повних та репрезентативних перекладів Ніцшевої спадщини. По-друге, наявні переклади, незважаючи на їхню вагомість, потребують глибокого порівняльного та герменевтичного аналізу, аби виявити, які мовні, стилістичні та філософські нюанси збережені, а які можуть зазнавати викривлення або адаптації. По-третє, дискусії довкола понять «прозорості» і «непрозорості» перекладача у філологічному дискурсі досі не втрачають своєї гостроти, особливо коли йдеться про тексти настільки багатозарові та експресивні, як ніцшеанські.

Об'єкт дослідження становлять категорії «прозорість»/«непрозорість» як категорії герменевтики та складові мовної особистості перекладача.

Предметом дослідження є вплив категорій «прозорість» та «непрозорість» перекладача на розуміння авторської концепції та сприйняття твору.

Матеріалом дослідження є твір Ф. Ніцше „Also sprach Zarathustra“ та його переклад українською, виконаний А. Онишком.

Метою даного дослідження є аналіз перекладацьких рішень, які свідчать про «прозорість» чи «непрозорість» перекладача та впливають на результат перекладу.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати низку конкретних завдань:

- визначити зміст категорій «прозорість» та «непрозорість» в руслі герменевтики;
- проаналізувати особливості філософського тексту як об'єкта герменевтичного аналізу;
- дослідити особливості мови та стилю Ф.Ніцше;
- здійснити компаративний аналіз твору Ф.Ніцше „Also sprach Zarathustra“ та його перекладу українською мовою;
- проаналізувати підхід перекладача до перекладу мовних та стилістичних домінант Ф.Ніцше;
- встановити, які перекладацькі рішення сприяють адекватному відтворенню оригіналу та є свідченням його «прозорості», а які певним чином заважають цьому та свідчать про його «непрозорість».

Методи дослідження: дослідження здійснювалося з урахуванням філософських положень про зв'язок мови і мислення, взаємодію суб'єктивного та об'єктивного в мові, співвідношення форми та змісту мовних одиниць. Завдання дослідження зумовили використання комплексної методики, яка дозволяє дослідити художній текст та його переклад не лише як кінцевий продукт когнітивно-мовленнєвої діяльності автора і перекладача, а й різноманітні мовні явища, реалізовані в оригіналі та його перекладі на різних рівнях: лексико-семантичному, синтаксичному та текстовому. Відповідно до поставлених завдань у роботі застосовано загальнонаукові методи дослідження: метод аналізу і синтезу, індукції та дедукції, класифікації та систематизації (для обґрунтування теоретичних засад дослідження) та спеціальні: дискурс-аналіз (з метою глибокого розуміння сенсу тексту), описово-аналітичний та зіставний методи (для зіставлення тексту оригіналу і тексту перекладу), перекладацький аналіз (для визначення перекладацьких рішень, які сприяли чи завадили створенню адекватного перекладу та є свідченням «непрозорості»/ «прозорості» перекладача).

Апробація основних положень і результатів дослідження здійснювалася у процесі участі в науково-практичних заходах. Основні результати роботи були представлені на ІХ Всеукраїнських наукових читаннях ННІФ (Київ, квітень 2025 р.) у секції кафедри германської філології та перекладу «Функційні аспекти галузевого перекладу: теоретичні виклики й практичні результати». За матеріалами магістерської роботи підготовлено тези доповіді та презентацію. Апробація сприяла обговоренню основних ідей дослідження з колегами та викладачами, отриманню наукових рекомендацій та уточненню деяких висновків щодо герменевтичного підходу до перекладу філософських текстів.

Теоретичне значення роботи полягає у подальшому опрацюванні категорії «прозорості» перекладача як чинника, що впливає на результат перекладу та його адекватність.

Практичне значення роботи виявляється у тому, що практичний матеріал, отриманий у результаті дослідження, може бути використаний як ілюстративний у курсах «Стилістика німецької мови», «Порівняльна стилістика німецької та української мови», «Жанрові теорії перекладу», у спецкурсах із художнього перекладу тощо.

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, резюме німецькою мовою, списку джерел використаної літератури та додатку А («Глосарій філософських термінів»).

У **першому розділі** розглянуто основні положення герменевтичного підходу у перекладознавстві, особливості інтерпретації філософських текстів у процесі перекладу, а також специфіку творчості Фрідріха Ніцше як об'єкта перекладацького аналізу. Проаналізовано мовно-стилістичні домінанти філософської спадщини Ніцше та їхнє значення для адекватного перекладу.

У **другому розділі** здійснено герменевтичний аналіз українського перекладу твору «Also sprach Zarathustra», виконаного Анатолієм Онишком. Особливу увагу приділено способам передачі філософської термінології, авторських неологізмів, ключових концептів, метафоричності, афористичності та ритмічної організації тексту. Проаналізовано лексико-семантичні, стилістичні й контекстуальні аспекти перекладу, визначено основні стратегії і тактики перекладача при інтерпретації смислів оригіналу.

У **третьому розділі** проаналізовано вплив категорій «прозорості» та «непрозорості» перекладача на інтерпретацію філософських концептів у творі «Also sprach Zarathustra». Розглянуто перекладацькі рішення, що сприяють або ускладнюють збереження смислової багатшаровості оригіналу, досліджено баланс між адаптацією тексту до цільової аудиторії та збереженням його іншомовної інакшості. Окреслено, як вибір певних перекладацьких стратегій впливає на розуміння і сприйняття філософських ідей Ніцше українським читачем.

У **загальних висновках** підбито підсумки проведеного дослідження, сформульовано основні результати аналізу герменевтичного підходу до перекладу філософських текстів, визначено вплив перекладацьких стратегій на збереження філософських концептів та стилістичних особливостей оригіналу у перекладі українською мовою. Також окреслено перспективи подальших досліджень у сфері філософського перекладу та герменевтики тексту.

Список використаної літератури налічує 80 найменувань, серед яких 67 праць вітчизняних і 13 зарубіжних авторів.

РОЗДІЛ І. ТЕКСТИ ФІЛОСОФСЬКОЇ ТЕМАТИКИ ЯК ВИКЛИК ПЕРЕКЛАДАЧУ: ГЕРМЕНЕВТИЧНИЙ ПІДХІД

1.1. Герменевтика у перекладознавстві

Питання розуміння у перекладацькому процесі давно вийшло за межі суто мовної точності. У фокусі сучасного перекладознавства дедалі частіше опиняється інтерпретативна складова – те, як перекладач "вчитується" в оригінал і "перепишує" його в межах іншої культури. Саме тут герменевтика – наука про тлумачення – стає важливим інструментом аналізу. Герменевтична традиція має глибоке філософське підґрунтя. Починаючи з Шляйєрмахера, Дільтея та Гадамера, ця теорія розвивалася як вчення про процес розуміння, в якому суб'єкт (читач, перекладач) не пасивно сприймає значення, а активно його конструює. Гадамер стверджував, що будь-яке розуміння є історично обумовленим і відбувається в межах «горизонту очікування» інтерпретатора [9, с. 145]. Ця ідея стає особливо актуальною у перекладі філософських текстів. У творах, наприклад, Ф. Ніцше, значення часто не є однозначним – воно розпорошене між метафорами, алюзіями, афористичною структурою. Переклад такої філософії вимагає не лише знання мови, а й уміння мислити в межах філософської традиції автора. Наприклад, уже в першому розділі *Also sprach Zarathustra* фраза „Der Mensch ist ein Seil, geknüpft zwischen Tier und Übermensch“ передана Онішком як «Людина – це линва, натягнута між звіром і Надлюдиною». Точність цього перекладу лежить не лише в семантиці, а в тому підтексті, який він викликає: образ нестабільності, напруження, фатальної рівноваги.

Герменевтичний підхід дозволяє глибше розуміти роль перекладача. Він не є мовним техніком, що виконує трансляцію, – він стає другим автором, інтерпретатором. Як зазначає Ж. Дерріда, жоден переклад не є невинним: кожне рішення відкриває одні сенси і затінює інші [20, с. 82]. Наприклад, переклад німецького слова *Narr* у творі Ніцше як «шаленець» або «дурень»

створює різні семантичні образи – зберігаючи або знижуючи філософську глибину образу безумця-проповідника.

Сучасне перекладознавство дедалі частіше звертається до герменевтики не як до додаткової теорії, а як до необхідної методології роботи з текстом. Від цього вирає не лише переклад філософських чи релігійних текстів, а й художня література, де міжрядкові смисли часто важать більше, ніж буквальний зміст. Адже, зрештою, переклад – це не просто передача, а завжди осмислення.

1.1.1. Розуміння тексту як одна з найважливіших передумов створення адекватного перекладу: розвиток герменевтичних аспектів у перекладі

Переклад філософського тексту – це не лише лінгвістичний акт, а насамперед акт осмислення. У цьому контексті розуміння постає не як етап, що передує перекладу, а як його органічна частина. Герменевтична традиція, починаючи ще з праць Шляйєрмахера, наполягала на тому, що зрозуміти – означає інтерпретувати. І що складніший текст, то глибшого залучення він потребує. Сутність герменевтичного підходу – у співдії часткового й цілого: перекладач має не лише охопити загальний філософський задум твору, а й уважно дослухатися до кожної деталі, кожного мовного зсуву чи стилістичного жесту. У випадку з Ніцше, Гайдеггером чи Деррідою такі «деталі» нерідко становлять концептуальне ядро. Наприклад, коли Ніцше каже: *"Man muss noch Chaos in sich haben, um einen tanzenden Stern gebären zu können"*, перекладач стикається з низкою образних нашарувань – хаос, зірка, народження, танець – що разом формують метафізичну тезу про творчу сутність буття. Будь-яке спрощення тут означає втрату – не змісту, а смислової енергії. У цьому процесі важливу роль відіграє т. зв. «горизонт очікування»,

про який писав Ганс-Георг Гадамер. Перекладач, працюючи з текстом, неминує залучає власний досвід, інтелектуальні координати, навіть філософські упередження. Відтак переклад не є нейтральним: це завжди нове письмо, у якому звучить не лише голос автора, а й інтерпретаторська інтонація перекладача. Тому різні переклади одного й того ж філософського твору можуть виявитися не просто варіантами – а концептуально відмінними прочитаннями.

Наскрізна ідея герменевтики – герменевтичне коло – також проявляється у перекладацькій практиці. Щоб адекватно відтворити фрагмент, треба розуміти ціле; але щоб збагнути ціле, потрібно вчитатися у фрагменти. Така діалектика добре помітна у роботі над текстами, де автор навмисне розхитує логічну послідовність. У *Also sprach Zarathustra* багато фраз живуть поза прямим контекстом, ніби афористичні уламки великої філософської мозаїки. Перекладач має зібрати її наново – вже у межах своєї культури, мови, читацьких очікувань. Нарешті, важливо зазначити, що розуміння тексту – не лише передумова, а й ціль перекладу. Перекладаючи, ми не просто транспортуємо зміст – ми віднаходимо його заново. У цьому полягає парадокс: текст, що вже був написаний, у перекладі знову «відбувається». І якщо герменевтика чомусь і вчить перекладача, то це – слухати мовчазне в тексті, чути підтекст, мислити крізь слово.

1.1.2. „Прозорість“ та „непрозорість“ художнього перекладу як категорії герменевтики

Однією з центральних категорій герменевтики, що дедалі частіше застосовується в теорії перекладу, є дихотомія прозорості й непрозорості тексту. Під прозорістю розуміється така форма перекладу, коли читацьке сприйняття не «спотикається» об іншість тексту – іншомовну, іншокультурну,

інше бачення світу. Переклад, з цього погляду, ніби зникає як посередник, поступаючись місцем легкому, ніби автентичному читанню. Водночас непрозорий переклад – це переклад, що залишає читача у стані напруженого розуміння, вимагаючи усвідомлення інакшості оригіналу та особистої залученості до його тлумачення. Герменевтичний підхід схиляється саме до непрозорості як до ознаки автентичного інтерпретаційного акту. Цю різницю легко простежити у філософських текстах, де сама природа мови прагне бути незгладженою. Наприклад, у перекладі Онишка з «Так казав Заратустра» збережено лексичну й стилістичну складність, яка навмисне утруднює прочитання. Розділ *Vom Lesen und Schreiben* починається словами: «*Von allem Geschriebenen liebe ich nur das, was einer mit seinem Blute schreibt*», що Онишко передає як: «З усього написаного люблю я тільки те, що написане кров'ю». Такий переклад не прагне згладити риторичну парадоксальність і експресію оригіналу, а залишає в тексті сліди первинної поетики, не замінюючи їх на умовно «нормативну» українську стилістику.

Герменевтика вимагає від перекладача поваги до непрозорості оригіналу – тобто до тих моментів, коли мова чинить спротив простій передачі. У цьому сенсі переклад має залишати читача «викритим» перед іншістю тексту, як це окреслював Вальтер Беньямін у своїй концепції «мовного залишку» [7, с. 60]. Влучно це проявляється в епізодах, де Ніцше використовує архаїчні або біблійні інтонації. Фраза «*Gott ist tot!*» у Онишка постає лаконічно й шокує: «Бог помер!» – переклад, що не згладжує межову радикальність вислову, не вдається до евфемізмів чи пояснень. Саме в цьому й полягає сила непрозорого перекладу: він не вбирає гострі краї, а зберігає текст як подію зустрічі – іноді незручної, часто незрозумілої, але завжди викличної.

Прозорий переклад часто тяжіє до адаптації – він згладжує чужу стилістику, локальні образи чи нестандартні синтаксичні конструкції, щоби зробити текст зрозумілішим для цільового читача. Але така стратегія нерідко призводить до втрати тієї філософської напруги, яка була задумана автором.

Наприклад, у Ніцше часто трапляються внутрішні ритмічні повтори, що нагадують проповідь або гімн. Речення «*Ihr nennt euch frei? Euer herrschender Gedanke will ich hören, und nicht, dass ihr einem Joche entronnen seid*» Онишко перекладає як: «Ви себе вільними називаєте? Я хочу почути, яка у вас панівна думка, а не те, що ви втекли з-під ярма». Тут збережено ритм оригіналу – короткі фрази, паузи, якісну інтонацію – що дозволяє українському тексту зберігати ту ж духовну енергію, яку Ніцше вклав у німецький. У контексті герменевтики непрозорий переклад виконує ще одну ключову функцію – він вимагає від читача співучасті, запрошуючи до співмислення. Це підтверджує тезу, що переклад – це не лише продукт, а процес: не лише об'єкт споживання, а простір взаємодії. Такий підхід повністю резонує з концепцією герменевтичного кола: ми не можемо зрозуміти частину без цілого, але й не збагнемо цілого без уважного аналізу частин. У прозорому перекладі, навпаки, ця напруга часто втрачається – текст стає легким, передбачуваним, він більше не чинить спротиву, не провокує мислення. Особливо актуальним це питання стає у випадку афористичних чи метафоричних фрагментів. Розділ *Von den Fliegen des Marktes* у Ніцше буквально перенасичений образами. Рядок «*Fliege dem Markt! Fliege den schlechten Gerüchen!*» у Онишка звучить як: «Тікай з ринку! Тікай від бридких пахощів!» – що є прикладом непрозорої стратегії. Тут збережено як метафоричний зміст, так і певну стилістичну неприродність, яка саме й створює ефект «іншого» мовлення. Замість перетворення філософії на побутову максимум, переклад залишає відчуття символізму, надмірності, риторичної гри. Вибір між прозорістю та непрозорістю – це не лише естетичне або технічне рішення, а й етична позиція щодо тексту, автора і читача. Герменевтична традиція, зокрема в інтерпретації Гадамера, передбачає діалогічність як умову розуміння: текст говорить з читачем, але й читач – з текстом. Перекладач, як посередник у цьому діалозі, мусить вирішити, яку частину цього голосу він готовий посилити, а яку – приховати. У випадку з Ніцше особливо важливо не спрощувати мовлення, не «очищувати» його від крайнощів стилю, іронії чи парадоксів, бо саме в цьому і полягає провокаційна

суть його філософії. Наведемо ще один приклад із «Так казав Заратустра». У фразі «*Nicht die Höhe, die Tiefe ist's, die das Grauen bringt*» Онишко залишає синтаксичну інверсію, перекладаючи: «Не висота – глибина викликає жах». Такий підхід навмисно зберігає поетичну архаїчність оригіналу, не наближаючи її до сучасної української норми. Це і є жест непрозорості, завдяки якому переклад зберігає свою філософську «непритомність», своє інтелектуальне напруження. Якби перекладач обрав звичайну конструкцію на кшталт «Жах не в висоті, а в глибині», ми втратили б ту своєрідну афористичну різкість, якою Ніцше досягає експресії.

Категорії прозорості й непрозорості не варто розглядати як технічні стратегії, що застосовуються за шаблоном. Вони радше відображають глибину перекладацького аналізу та рівень залученості до смислового простору оригіналу. Якщо прозорість прагне до зручності сприйняття і читабельності, то непрозорість, навпаки, іноді залишає «шорсткості» мови, аби не згладити філософське напруження, притаманне джерельному тексту. У філософському дискурсі це може бути критично важливим: втручання в ритм чи стилістичну напругу часто означає зміну самого мислення, закладеного в мовленні. Саме тому непрозорий переклад, попри свою складність, нерідко є чеснішою формою інтерпретації – він не лише передає ідеї, а зберігає спосіб їх висловлення. Як зазначає Пол Рікер, переклад – це акт справедливості до Іншого, тобто до автора й до читача водночас [18, с. 214].

1.1.3. Особливості філософського тексту як об'єкта герменевтичного аналізу

Філософський текст є особливим об'єктом герменевтичного аналізу через його концептуальну щільність, багат шаровість значень і навмисну мовну непрозорість. Такі тексти нерідко виходять за межі звичного синтаксису

чи логічної побудови, перетворюючись на простір мислення, де кожне слово є концептом. У цьому сенсі перекладач має справу не з повідомленням, а з філософською подією – саме такою є, наприклад, фраза Ніцше «Ich lehre euch den Übermenschen», що в українському перекладі Онишка звучить як «Я вас навчаю Надлюдини» – коротко, але зі збереженням інтонації проповіді й філософської декларативності. Такий текст не можна «переповісти» – його можна лише заново осмислити в іншій мові. У герменевтичному підході важливо враховувати, що філософський текст майже завжди апелює не до опису, а до осмислення – і тому вимагає від перекладача глибокого діалогу не лише з мовою, а й з ідеєю. Як зазначає Вальтер Беньямін, переклад філософського тексту не має бути вторинною репрезентацією, а окремим актом пізнання [7, с. 63].

1.2. Специфіка філософської спадщини Фрідріха Ніцше: вплив життєвого досвіду на стиль авторського письма

Стиль письма Фрідріха Ніцше є прямим відображенням його особистого досвіду, внутрішньої драми та самотнього філософського пошуку, що значно ускладнює його переклад. Ніцше писав не як академічний мислитель, а як людина, що проживала власну філософію, – у цьому й полягає головна особливість його спадщини. Його твори – це завжди виклик: собі, читачу, культурі. Він формував власну мову мислення – риторично загострену, афористичну, часто гранично емоційну, як, наприклад, у фразі «Ihr schaut hinauf, wenn ihr nach Erhebung verlangt. Ich schaue hinab, weil ich erhoben bin» – «Ви зводите погляд угору, коли прагнете піднятися. Я дивлюсь додолу, бо я вже піднявся». Цей стиль виростає з його екзистенційної позиції – бунту, самотності, критики моралі й традиції.

На письмі він часто вдається до контрастів, гіпербол, архаїчних структур, риторичних запитань – як у фрагменті: «Was ist Affe für den Menschen? Ein Gelächter oder eine schmerzliche Scham» – «Хто є мавпа для людини? Смішне посміховисько або болісний сором». Такі образи є результатом його постійного зіставлення людського і надлюдського, занепаду і прориву, яке формувалося в умовах особистої ізоляції, хвороби та відмови від академічної кар'єри. Усе це підживлювало естетику розриву – його тексти звучать уривчасто, пророче, місцями як ораторська демонстрація, що майже неможливо перекласти, не втративши експресії. Це підтверджує і сам Онішко у вступі до українського перекладу: «Ніцше не пише системно – він творить у пориві, афоризмом, викликом. Його мова вимагає не стільки пояснення, як переживання». Цей досвід – особистий і філософський водночас – творить текст не як об'єкт, а як живу дію, у яку перекладач змушений зануритися цілком [13, с. 8]. Хвороба, самотність, розрив із університетським світом, подорожі та духовна ізоляція – усе це формувало неповторну синтаксичну ритміку, яку слід не просто передати, а вловити, вчитись чути її під тональністю мови. В останні роки життя Ніцше повністю відійшов від академічної філософії, що остаточно вплинуло на стиль його письма – він перестав писати «для когось», натомість звертався до читача як пророк або самотній митець. Ця зміна перетворила текст на акт волі, де логічна аргументація поступається місцем інтуїтивній, символічній, ритмічно-афористичній формі. У розділі «Von der Keuschheit» він пише: «Manchem hat die Keuschheit gelungen; sie aber ging aus ihm wie der Duft aus einem Holzbock: er sah dabei härter und hölzerner drein, als bei seiner Unkeuschheit» – «Декому вдається стриманість; але вона виходить із нього, як пахощі з дерев'яної колоди: він виглядає суворішим і дерев'янішим, ніж коли не був стриманим». Тут Ніцше застосовує метафору, яка не лише парадоксальна, а й глибоко індивідуальна – така, що виникла з його особистих переживань щодо тілесності, моралі та культури. Передати цю напругу мовних пластів – не лише

семантичну, а й ритмічну, психологічну – вимагає від перекладача занурення у світовідчуття автора.

Окрему роль відіграє й вплив класичної освіти: Ніцше – філолог за фахом, і це відчутно у його мові. Архаїзми, біблійна інтонація, грецька міфологічна образність – усе це не просто прикраси, а змістотворчі елементи. Наприклад, вислів «*Sieh, ich bin ein Verkündiger des Blitzes und ein schwerer Tropfen aus der Wolke: aber dieser Blitz heißt Übermensch*» Онишко перекладає як «Я – вісник блискавки, важка крапля з хмари: і ця блискавка зветься Надлюдина». Тут не лише зміст, а й темп, інтонація, образ грозової сили є ключовими – переклад має зберегти пророчий пафос і міфологічну вагу формулювання. Така специфіка текстів Ніцше вимагає не лише філологічної підготовки, а й емпатійної чутливості до того життєвого досвіду, що стоїть за словами. Як зазначає Гадамер, справжнє розуміння починається там, де ми відчуваємо межу між мовленим і пережитим [9, с. 149]. У випадку з Ніцше ця межа завжди нестабільна, рухлива – саме тому перекладач не просто має «знати», він має «відчути» текст, щоб не втратити його внутрішньої напруги.

1.3. Особливості мови та стилю Ф.Ніцше

Мовлення Фрідріха Ніцше – це особливий художньо-філософський феномен, у якому експресія стає не менш важливою за зміст. Однією з характерних рис його стилю є афористичність. Його думки часто втілюються у лаконічні фрази, що мають риторичну завершеність і ритмічну виразність. Це добре помітно у реченні «*Ein wenig Gift ab und zu: das macht angenehme Träume*» – «Трохи отрути вряди-годи – і сни приємні». Така афористична побудова поєднує іронію, образність та філософську глибину, що ускладнює переклад: будь-яка стилістична втрата автоматично позбавляє фразу її багатозначності.

Крім афористичності, стиль Ніцше характеризується частим використанням інверсій, анафор, парадоксів і метафор, що ускладнює передавання синтаксичної структури. У розділі «Von alten und jungen Weiblein» зустрічаємо рядок «*Du gehst zu Frauen? Vergiß die Peitsche nicht!*» – «*Ідеш до жінок? Не забудь батога!*». Це не просто провокативна сентенція – вона насичена культурними відсилками, іронічним відтінком, міфологічною образністю. Зберігши імперативну форму, перекладач залишає ритмічну й емоційну напругу, не вдаючись до пом'якшення, чим передає той самий ефект неспокою, який викликає оригінал. Також Ніцше часто звертається до стилізації під біблійне мовлення, вживаючи високий стиль, архаїзми, пророчі інтонації. Це створює особливу «релігійну» мелодику, яка, будучи помічена лише на змістовому рівні, легко губиться в перекладі. Прикладом цього є вислів «*Wahrlich, ein schmutziger Strom ist der Mensch. Man muss schon ein Meer sein, um einen schmutzigen Strom aufnehmen zu können, ohne unrein zu werden*» – «*Так, брудна ріка – це людина. Мусиш бути морем, щоб прийняти брудну ріку і самому не стати брудним*». У цій побудові, що ритмічно й образно нагадує Книгу Приповістей, кожен синтаксичний елемент має значення – зміна структури руйнує як релігійну стилістику, так і філософську антитезу. Саме багатшарова стилістика й мова з постійною грою смислів – і є викликом для перекладача, який має не лише транслювати думку, а передати ритм і динаміку авторського мовлення. Ці особливості не можна редукувати до простих лінгвістичних елементів: вони потребують глибокого стилістичного чуття і постійного балансування між змістом, інтонацією та символізмом. У цьому сенсі переклад Ніцше вимагає від перекладача тієї самої творчої напруги, якою пронизані його тексти. Ще однією визначальною рисою стилю Ніцше є постійна риторична напруга, яка створюється через парадоксальні конструкції та контрапунктне поєднання понять. У його текстах думка майже ніколи не подається прямо – вона розгортається через протиставлення, шок, несподівані асоціації. Наприклад, у фразі «*Einst war das Verbrechen Gottes größte Tat*» – «*Колись злочин був найвеличнішим Божим ділом*» – маємо справу з висловом,

який викликає інтелектуальний спротив: він руйнує моральну й релігійну усталеність, нав'язуючи нову точку зору. Такий вираз неможливо перекласти «зручно» – він мусить залишатися колючим, дискомфортним. І саме тут стиль перетинається зі змістом: ідеї Ніцше не тільки висловлені словами, а й живуть у самій формі вислову.

Ніцше також постійно апелює до читача – його мова не ізольована, вона розрахована на виклик, на діалог, на реакцію. Це видно в безпосередніх звертаннях, що часто трапляються у «Так казав Заратустра», як-от: «*Du großer Stern! Was wäre dein Glück, wenn du nicht hättest, wem du leuchtest!*» – «О, зоре велика! Що було б твоє щастя, якби не було того, кому світити?» . Тут ліричний монолог перетворюється на метафізичну алегорію, а стилістична інтонація – на інструмент філософського впливу. Перекладач має не просто зберегти формулу звернення, а відтворити її поетичну, урочисту й водночас інтимну тональність. У таких епізодах мова Ніцше набуває функції прямого дійства – вона не лише називає, а діє. Ці стилістичні особливості – афористичність, риторичний виклик, образність, апелятивність – створюють синтаксичну гнучкість, яка балансує на межі філософського висловлювання й поетичного тексту. Перекладачеві доводиться працювати не лише з мовними одиницями, а з їхнім тембром, ритмом, внутрішньою логікою емоційного розгортання. Це потребує не лінгвістичної, а риторичної інтуїції, щоб не розчепити структуру, яка в текстах Ніцше майже завжди є частиною його радикального змісту [13, с. 9].

Прагнення Ніцше до афористичної форми не було лише стилістичним вибором – це був його спосіб мислення. Афоризм у нього виконує функцію інтелектуального удару: короткий, ущільнений вислів покликаний не пояснювати, а провокувати. У цьому полягає велика складність для перекладача – зберегти щільність і ритміку оригіналу без втрати глибини. Наприклад, у вислові «*Wer von seinem Tage nicht zwei Drittel für sich selbst hat, ist ein Sklave*» – «Хто не має дві третини свого дня для себе, той раб» – ми

бачимо поєднання простоти структури та значеннєвої радикальності. У цьому випадку перекладач не має права ані згладити, ані розтлумачити – його завдання полягає у збереженні того самого імпульсу, який Ніцше вклав у формулювання. Ще один виклик – це постійна гра з контекстами: культурними, релігійними, міфологічними. Стиль Ніцше наповнений алюзіями, що перетинають часові й семантичні горизонти. Так, фраза «*Ich bin kein Mensch, ich bin Dynamit*» – «Я не людина, я – динаміт» – апелює не лише до особистої ексцентричності автора, а й до глибшої критики гуманістичної антропології. У цьому разі перекладач має зберегти не лише вибухову метафору, а й те культурне тло, яке вона активізує. Іронія, надрич, демонстративна самовпевненість – це не випадкові риси стилю, а стратегія філософування через мовну провокацію.

Окремо варто звернути увагу на внутрішню мелодику ніцшеанських фраз – це ритмічна форма, яка часто орієнтується на біблійний стиль або німецьку поетичну традицію. Наприклад, у реченні «*Nicht euer Mitleiden, sondern eure Tapferkeit sei das, was den Unglücklichen hilft!*» – «Нехай не жаль, а ваша мужність допоможе нещасним!» – відчутна декларативна музика, яка робить вислів схожим на моральну заповідь. Така форма потребує від перекладача не лише точності, а й вміння працювати з ритмом і пафосом – інакше фраза стане банальною сентенцією. Саме ця ритмічна енергетика і є тією частиною авторського стилю, що найважче піддається «адекватному» перекладові, адже вимагає не тільки мовної, а й інтонаційної інтуїції.

Фінальну складову стилістичної своєрідності Ніцше становить його здатність до поєднання протилежностей – жорстокої ясності й образної багатозначності. У фразі «*Eure Tugend sei euer Selbstwille!*» – «Нехай ваша чеснота буде вашою власною волею!» – він навмисне стирає межу між етичним і волюнтарним, між моральною настановою і проявом сили. Тут перекладач має не просто зберегти інтенцію, а й передати її напругу – напругу між імперативом і парадоксом. Особливість полягає в тому, що кожен

подібний вислів несе в собі не лише думку, а й певну тілесну, емоційну інтонацію – він змушує читача не погоджуватись або не погоджуватись, а переживати формулювання як виклик. Ніцше часто користується ефектом мовного зсуву – свідомо ламає синтаксис, вводить архаїзми або використовує складні іменники, що створюють семантичну напругу. В одному з таких прикладів: «*Die Kirche ist die große Fälschung Gottes*» – «Церква – це велика фальсифікація Бога» – вражає поєднання теологічної лексики з мовою викриття. Стилiстичне зіткнення слів тут – це і є філософська стратегія. Передати її без втрати глибини можливо лише через герменевтичне прочитання, тобто з урахуванням внутрішнього підтексту, збереженням риторичного жесту. Інакше кажучи, перекладач повинен не адаптувати, а співпережити фразу. На завершення слід зазначити, що стиль Ніцше функціонує як інструмент впливу, а не як нейтральне середовище. Він будує текст як сцену – не інформування, а виступу, де кожна фраза має драматичну функцію. У перекладацькій практиці це означає, що стиль не може бути лише фоном – він є змістом. Тому переклад Ніцше – це завжди акт спільного творення, де мовна вірність означає не буквальність, а емоційно-сміслову відповідність. Як писав Дерріда, мова філософа ніколи не є прозорим засобом – вона сама є думкою [20, с. 91]. У випадку з Ніцше, ця думка – завжди на межі мовного вибуху.

1.3.1. Специфіка філософських термінів у творах Фрідріха Ніцше та аналіз основних концептів „Надлюдина“, „Вічне повернення“, „Воля до влади“.

Філософські тексти Фрідріха Ніцше насичені концептуальними термінами, що вимагають глибокого осмислення в процесі перекладу. Ці терміни не є абстрактними позначеннями, вони функціонують як смислові вузли, що пронизують усю структуру мислення Ніцше. Одним із найцентральніших концептів є *Übermensch* – «Надлюдина». Цей термін не має усталеного перекладу в багатьох мовах, оскільки він позначає не конкретну

постать, а динамічний ідеал, що кидає виклик людині як такій. В українському перекладі А. Онишка збережено форму «Надлюдина», яка передає як семантичну напругу, так і ритмічну структуру оригіналу. У розділі *Also sprach Zarathustra* читаємо: *Ich lehre euch den Übermenschen – Я вас навчаю Надлюдини*. Тут важливо, що перекладач не намагається адаптувати термін, а зберігає його як неологізм, цим підкреслюючи його концептуальну новизну й символічну вагу. Ідея *Übermensch* нерозривно пов'язана з відмовою від християнських цінностей і проголошенням нової моральної вертикалі. У цьому контексті перекладачеві слід бути надзвичайно уважним до метафоричної побудови фраз. Наприклад, у вислові *Der Mensch ist etwas, das überwunden werden soll – Людина – це те, що слід подолати*, афористичний характер формулювання збережено шляхом ритмічно точної репрезентації, яка залишає враження декларативного заклику, а не логічного твердження. Таке мовлення є частиною стилістичної стратегії Ніцше – шокувати, пробудити, викликати спротив. Саме тому термін «Надлюдина» не можна підмінити синонімом на кшталт «ідеал людини майбутнього» – така адаптація знищила б його філософську вибуховість.

Наступний ключовий концепт – *Ewige Wiederkunft* або «вічне повернення» – є однією з найскладніших ідей Ніцше, як з погляду філософії, так і в аспекті перекладу. Цей термін функціонує в текстах як образ, як риторична структура, як існування у формі постійного повторення буття. У оригіналі він звучить так: *Alles geht, alles kommt zurück; ewig rollt das Rad des Seins – Все йде, все повертається; вічно обертається колесо буття*. Тут переклад відтворює поетичну побудову, циклічний ритм і архаїчну стилістику, завдяки чому концепт зберігає свою міфопоетичну інерцію. Важливо, що фраза передана не в логічно-раціональній, а в метафізично-ритмічній формі, що збігається з оригінальним задумом. Філософія «вічного повернення» є не просто онтологічною гіпотезою – це етична перевірка: чи зміг би ти захотіти жити це життя знову, без змін? Тому переклад має передати не лише суть

поняття, а й екзистенційний тиск, який воно створює. Напруження між лексичною точністю і стилістичною відповідністю стає особливо відчутним у таких висловах, як: *Denn alle Lust will Ewigkeit – will tiefe, tiefe Ewigkeit!* – *Бо всяка насолода прагне вічності – прагне глибокої, глибокої вічності!* . Повтор тут не лише стилістичний прийом – це структурна модель самої ідеї. Перекладач, який зберігає цю повторюваність, залишає філософське напруження недоторканим.

Концепт «воля до влади» (*Wille zur Macht*) займає особливе місце в інтелектуальній архітектоніці Ніцше, адже є не просто філософським поняттям, а способом пояснення динаміки буття. У перекладацькому плані він складний саме тим, що перебуває на межі метафізики й психології, біології й етики. У творі «Так казав Заратустра» ця ідея не фіксується в абстрактній дефініції, а з'являється у формі образних побудов. Зокрема, у розділі *Vom Geist der Schwere* читаємо: *Wo ich lebte, da lebte ich unter meinem eignen Dach, und ich habe Niemandem Dank zu sagen – es war nicht Gastfreundschaft!* – *Де я жив, там я жив під власним дахом і ні перед ким не маю дяки – це не було гостинністю!* . Тут ідеться не буквально про владу, а про автономію, самостійність, ствердження себе – тобто волю як принцип буття, не обмежений політичною чи інституційною рамкою. Переклад Онишка не адаптує образ до звичного уявлення про владу, а зберігає суб'єктивну перспективу, яка й створює концептуальну багатошаровість терміна. Одна з головних труднощів перекладу цього поняття полягає в тому, що слово *Macht* у німецькій має ширший спектр значень, ніж українське «влада». Воно охоплює також силу, енергію, могутність, здатність. Саме тому у фразі *Und wo ich fand Lebendiges, da fand ich Willen zur Macht* – *І де я знаходив живе – там знаходив і волю до влади* , перекладач залишає буквальну формулу, не уникаючи напруги між фізичним і метафізичним прочитанням. Збереження початкової структури – ключ до передачі того, що воля до влади в Ніцше є універсальним принципом самореалізації життя. Її не можна звести до

політичної домінації чи грубої сили – це радше вияв внутрішньої потуги до зростання, трансформації, боротьби. Цей концепт постає не тільки в прямих висловлюваннях, а й як підтекст в образах природи, стихій, тіла. Наприклад, у розділі *Vom Tausend und Ein Ziele* маємо вислів: *Wahrlich, der Mensch ist ein schmutziger Strom* – Так, брудна ріка – це людина, який відсилає до ідеї, що воля – це також і подолання бруду, хаосу, занепаду. Така метафора стає філософською алегорією, де перекладачеві доводиться працювати не лише зі словами, а з усією концептуальною мережею, яку вони викликають. Лексична точність тут не менш важлива, ніж передача ритму, тону й внутрішньої логіки мислення Ніцше.

Третім ключовим концептом у філософії Ніцше є «вічне повернення» (*die ewige Wiederkunft*), який виконує роль не лише онтологічної ідеї, а й радикального екзистенційного виклику. У «Так казав Заратустра» ця ідея вперше звучить не як раціональна теза, а як поетично-містичне видіння. В одному з раніше згаданих фрагментів Ніцше пише: *Denn alle Lust will Ewigkeit – will tiefe, tiefe Ewigkeit!* – Бо всяка насолода прагне вічності – прагне глибокої, глибокої вічності! . Тут центральну роль відіграє ритм і повтор, які самі формують ефект нескінченності – перекладач зберігає анафоричну побудову, щоб передати не лише зміст, а й медитативну інтонацію вислову. Небезпека перекладу цього концепту полягає в тому, що при буквальному передаванні можна втратити філософський пафос. Але Онишко зберігає його через точне відтворення стилістичних засобів: повторів, алітерацій, драматичних інтонацій. Наприклад, у розділі «*Das Nachtwandler-Lied*» маємо: *Einmal kommt wieder, was einmal war: die Ewigkeit kehrt zurück* – Те, що було раз, – знову буде: вічність повертається . Цей приклад демонструє, що вічне повернення – це не лише філософська теза, а й стилістичний рух, який проявляється у ритмі мовлення.

У підсумку три головні ніцшеанські концепти – «Надлюдина», «Воля до влади» й «Вічне повернення» – постають не як абстрактні терміни, а як

сміслові вузли, глибоко вплетені в художню структуру тексту. Вони існують не в межах визначень, а як повторювані образи, інтонації, мовні жести. Перекладач, який намагається працювати з цими поняттями, мусить бачити за кожним словом не тільки філософський зміст, а й риторичний контекст – той смисловий рельєф, у якому мова Ніцше не стільки означає, скільки діє. Саме тому їхній переклад не може бути технічним актом: це завжди спроба відтворити думку як подію мови, у якій форма рівнозначна значенню. Як наголошував Мартін Гайдеггер, у Ніцше мислення відбувається не попри мову, а в самій мові [11, с. 312].

1.3.2. Авторські неологізми як спосіб висловлення філософських ідей

Фрідріх Ніцше – один із тих мислителів, чия філософія створюється в мові, через мову і як мова. Саме тому важливе місце в його текстах займають авторські неологізми – мовні новотворення, що не лише позначають нові поняття, а й стають філософськими актами. Неологізм у Ніцше – це не просто слово, а подія мислення. Наприклад, термін *Übermensch*, який ми звикли перекладати як «Надлюдина», є яскравим прикладом семантичного зрушення. Це неологізм не лише лексичний, а концептуальний: він створює новий рівень філософського осмислення людського. У перекладі А. Онишка збережено цю форму без заміни на наявні етичні чи антропологічні конструкції, як у фразі: *Sieh, ich bin ein Verkündiger des Blitzes und ein schwerer Tropfen aus der Wolke: aber dieser Blitz heißt Übermensch* – Я – вісник блискавки, важка крапля з хмари: і ця блискавка зветься Надлюдина. Такий підхід не лише лексично точний, а й риторично влучний – термін залишається інструментом пророчого звернення, а не просто іменником. Ще одним прикладом авторського неологізму є словосполучення *Geist der Schwere*, дослівно – «дух тягаря» або «дух важкості». Це не усталений філософський термін, а метафора, в якій

кристалізується уявлення Ніцше про тягар як антипод вільного духу. У перекладі Онишка фраза *Und willst du nicht ein Schicksal sein – wie könntest du mir einst zum Mit-Schaffenden werden!* передана як *А якщо не хочеш бути долею – як же ти зможеш коли-небудь стати мені співтворцем!* – де концепт співтворення (Mit-Schaffenden) функціонує як лексико-філософський новотвір, що не має прямого еквівалента в українській, однак перекладач вдало передає його структуру й зміст [13, с. 115]. Особливу складність становлять словосклади, які Ніцше творить на межі поетичного образу і філософської категорії. Наприклад, у слові *Abgründlichkeit* (буквально – «безодневість»), яке трапляється у його пізніх фрагментах, стикаються поняття глибини, безодні та антропологічної нестійкості. Вонисення такого неологізму в переклад потребує тонкого балансу між змістом і звучанням. Подібно діє термін *Selbstüberwindung* – «самоподолання», який Онишко передає саме так, не розбиваючи його на складники або не адаптуючи до спрощеної форми, як у фразі: *Was ist das Größte, das ihr erleben könnt? – Es ist die Stunde eurer großen Selbstüberwindung – Що є найбільше, що ви здатні пережити? Це година вашого великого самоподолання.* Усі ці неологізми не зводяться до мовних ігор – вони є концентрованими формулами філософського досвіду. Саме тому перекладач має передати не лише їхній буквальний сенс, а й атмосферу мовного експерименту, що їх породив. Вибір між калькуванням, транскрипцією або створенням нового неологізму українською – це не лише стилістичне рішення, а акт філософського осмислення, який включає перекладача у той самий простір пошуку, що й самого автора. Як слушно зазначає Юлія Крістева, мова філософа – це завжди перехідна зона між мовленням і мовчанням, де кожне нове слово – це прорив у непізнане [14, с. 204].

1.3.3. Образність і метафоричність мови автора

Мова Фрідріха Ніцше глибоко образна – не як декоративний засіб, а як спосіб філософування. Його метафори не лише пояснюють, а мислять: вони відкривають нові смислові горизонти, роблячи з фрази не опис, а подію. Часто ці метафори постають як виклик, покликаний розірвати лінійну логіку мислення. Наприклад, у вислові *Ein neues Stolz lehrte mich mein Auge: und ich sage ihn nicht mehr niederwärts schauen, sondern hinauf* – *Око моє навчило мене нової гордості: більше не дивлюся донизу – лише вгору*, образ зору й напрямку погляду трансформується у філософську декларацію оновленого самосприйняття. Переклад Онишка зберігає просторову метафору, не розчиняючи її в абстракції. Особливо характерним є постійне використання природних образів – грози, вітру, моря, зірок – які не просто ілюструють ідеї, а творять їхню ритміко-семантичну тканину. Так, у фразі *Ich liebe den, der aus seiner Tugend einen Hang und ein Verhängnis macht* – *Люблю того, хто з чесноти своєї творить прірву й приречення*, метафора моралі як прірви втілює ніцшеанську критику традиційної етики. Тут перекладач не тлумачить, а передає несподівану поетичну напругу, уникаючи згладжування. У текстах Ніцше метафори завжди дієві: вони спонукають до емоційного співпереживання і водночас до мислення. Вони не полегшують розуміння, а загострюють його, залишаючи читача в ситуації вибору інтерпретації. Саме тому робота перекладача має зберігати цю багатозначність, не підмінюючи образну мову на «раціональні» еквіваленти. Як зауважує Вальтер Бенямін, переклад філософського тексту має прагнути не до пояснення, а до відтворення енергії оригіналу [7, с. 61].

1.3.4. Використання алегорій, символів та афоризмів

У творчості Фрідріха Ніцше алегорія – це не просто художній засіб, а форма філософського висловлювання, де образ мислить. Знаковим є фрагмент про три перевтілення духу: *Drei Verwandlungen nenne ich euch des Geistes: wie der Geist zum Kamel wird, und zum Löwen das Kamel, und zuletzt zum Kinde der Löwe* – Три перевтілення назву я вам для духу: як дух стає верблюдом, верблюдо – левом, а врешті лев – дитиною. Ця алегорія унаочнює шлях особистісної трансформації – від пасивного сприйняття тягара до творчого народження цінностей, і переклад Онишка чітко зберігає структуру та образну логіку, не спрощуючи складної концепції. Символіка в Ніцше завжди багатозарова. Природні стихії – вогонь, блискавка, безодня – не лише ілюстрації, а філософські категорії. Так, у реченні *Ein Blitz leuchtet – der Zarathustra* – Блиснула блискавка – то був Заратустра, блискавка виступає як знак моментального осяяння, сили пророчого слова. Тут символ не потребує розшифровки – його потужність у лаконізмі й контекстуальній напрузі.

Афоризми – ще один інструмент Ніцше, що вимагає від перекладача особливої точності. Їх не можна переказати – лише ретельно відтворити у формі й ритмі. Наприклад: *Ohne Musik wäre das Leben ein Irrtum* – Без музики життя було б помилкою. Це не лише естетичне судження, а філософський імператив, що стискає культурну й екзистенційну критику в одній фразі. Переклад зберігає ударність вислову, уникаючи пояснювальних вставок. Ніцше використовує ці засоби не для прикраси, а для активізації мислення – алегорії задають структуру, символи відкривають підтексти, афоризми створюють ритм опору. Їх адекватна передача – це не технічна справа, а акт герменевтичного входження в текст, що вимагає не лише точності, а й інтонаційної інтуїції.

1.3.5. Інші доміанти авторського стилю: патетичність, ритмічність, поетичність, інтертекстуальність, парадоксальність

Стиль Фрідріха Ніцше вирізняється патетичною насиченістю, що надає текстові не стільки емоційного забарвлення, скільки риторичної сили. Автор звертається до читача як до слухача проповіді або маніфесту, а не просто до реципієнта тексту. У вислові *Ich liebe den, der lebt, damit er erkenne: und der erkennen will, damit einst der Übermensch lebe* – *Люблю того, хто живе, щоб пізнавати, і хоче пізнавати, щоб одного дня жила Надлюдина*, ми бачимо не логічний ланцюг, а вислів, насичений пристрасстю, пафосом і перспективою. Переклад Онишка зберігає високу тональність і структуру публічного звернення, уникаючи стилістичного згладжування, що могло би перетворити цей уривок на дидактичну сентенцію.

Окрема увага належить ритмічності – у Ніцше синтаксис несе на собі навантаження не тільки змісту, а й емоційної інерції. Він часто вдається до паралелізмів, анафор, симетричних побудов, які створюють ефект заклинання або проповіді. Це добре видно у фразі *Ich liebe den, der keine Tröpflein Geist für sich behält, sondern leben will als der ganze Geist, als die Vernunft* – *Люблю того, хто не лишає собі й краплини духу, а хоче жити як цілий дух, як розум*. Тут ритм побудований на повторюваних лексичних конструкціях, що Онишко акуратно передає українською – зберігаючи синтаксичну напругу й цілісну мелодіку оригіналу. У такому ритмі філософія Ніцше набуває майже музичного звучання – переклад вимагає не просто точності, а чуття до пульсації тексту. Поетичність мовлення автора проявляється у грі образів, у символічному потенціалі кожного слова. Наприклад, у вислові *Ich liebe ihn, der seine Tugend liebt: denn Tugend ist Wille zum Untergang und ein Pfeil der Sehnsucht* – *Люблю того, хто любить свою чесноту: бо чеснота – це воля до загибелі і стріла туги*, лексика навантажена метафізичними сенсами. Поетичні образи – стріла, туга, загибель – не просто доповнюють думку, а формують її. Переклад зберігає цю ритміко-образну тканину, не редукуючи її до

раціонального викладу, що було б несумісним із поетичною природою мислення Ніцше. Ці особливості – патетичність, ритмічність, поетичність – формують сукупну стилістичну домінанту його текстів. Вони не є прикрасами, а глибоко вкоріненими в мислення риторичними стратегіями, що потребують від перекладача особливої уваги до інтонацій, повторів, синтаксичних схем. Як слушно зауважив Мартін Гайдеггер, у Ніцше стиль є не засобом вираження, а способом існування думки [11, с. 317].

Інтертекстуальність є ще однією ключовою ознакою стилю Ніцше, адже його тексти буквально пронизані алюзіями на Біблію, античну літературу, німецьку класику. Ці відсилання часто не марковані явно, але функціонують як глибокі підтексти, що формують додаткові сенси. Наприклад, фраза *Nicht mehr sollen die armen in eurem Mitleiden stolz sein!* – *Бідні хай більше не пишаються вашим співчуттям!* – перегукується із християнською етикою милосердя, але трансформує її в радикальну антитезу. Переклад Онишка зберігає цей виклик, не адаптуючи його до культурно прийнятної моралі. Тут інтертекстуальність є формою критики: вона виявляє старі сенси лише для того, щоб їх розламати. Водночас вона є викликом для перекладача – не лише лексичним, а світоглядним, бо потрібно розпізнати, що текст «цитуює», і як саме він це спотворює. Ще одним визначальним елементом є парадоксальність, яка в Ніцше – не риторичний прийом, а структурний принцип. Його мислення рухається через протилежності, шоки, розриви. У раніше згаданому вислові *Der Mensch ist etwas, das überwunden werden soll* – *Людина – це те, що слід подолати* – закладено підрив самої основи гуманістичної традиції. Це твердження, що суперечить етичним автоматизмам, змушує не погоджуватись, а мислити. Переклад не згладжує радикальність, не шукає евфемізмів. І це вкрай важливо: зберігати парадокс як філософський інструмент, не знімаючи його конфліктної природи.

У підсумку, стиль Ніцше – це не просто мова, а сцена дії, простір риторичного і філософського напруження. Патетика апелює до емоцій, ритм

утворює внутрішній пульс тексту, поетичність насичує зміст образами, інтертекстуальність відкриває множинність тлумачень, а парадокс змушує переглядати усталене. Завдання перекладача – не лише транлювати це, а втримати баланс між буквою і риторичною силою вислову. Інакше фраза втрачає те, чим вона є насправді – не повідомленням, а інтелектуальною подією. Як писав Вальтер Бенямін, завдання перекладу – не пояснити оригінал, а зберегти в ньому подих незавершеного смислу [7, с. 64].

1.4. Методологічні засади дослідження перекладу філософських текстів

Підхід до перекладу філософського тексту неможливо звести до лінгвістичної адекватності – він завжди потребує комплексної методології, яка враховує не лише мовну структуру, а й риторичну, культурну та філософську специфіку тексту. Філософський текст є щільним смисловим утворенням, де мова стає не просто засобом, а самою тканиною мислення. Відповідно, методологічна основа аналізу такого перекладу має включати герменевтичний підхід, елементи дискурсивного аналізу та стилістичну реконструкцію. Це дає змогу бачити не лише, *що* сказано, а *як і з якою інтенцією* це сказано. Герменевтична методологія, як уже зазначалося, виходить із того, що розуміння є процесом інтерпретації, в якому перекладач виступає активним співтворцем тексту. У цьому контексті центральне місце посідає поняття «горизонту розуміння», коли перекладач не лише тлумачить вислів, а співналаштується на його контекстуальну енергію. Наприклад, фраза *Einmal kommt wieder, was einmal war: die Ewigkeit kehrt zurück* – *Те, що було раз, – знову буде: вічність повертається* – містить не лише повтор як стилістичну фігуру, а ідею «вічного повернення» як світоглядний концепт. Тут перекладач мусить не тільки відтворити синтаксис, а й ритмічну хвилю, у якій філософія набуває образної форми. Іншою важливою методологічною передумовою є

міждисциплінарність. Перекладач філософського тексту перебуває на межі кількох дисциплін: лінгвістики, філософії, культурології, літературознавства. Саме тому у випадку з Ніцше ключовими стають не лише знання німецької мови, а й розуміння німецької філософської традиції, її термінології, жанрових особливостей. Цю складність унаочнює приклад: *Ich liebe den, der lebt, damit er erkenne: und der erkennen will, damit einst der Übermensch lebe* – Люблю того, хто живе, щоб пізнавати, і хоче пізнавати, щоб одного дня жила Надлюдина. Без знання філософського підґрунтя концептів «пізнання» і «Надлюдина» переклад ризикує втратити смислову опору, перетворившись на загальну сентенцію.

Не менш суттєвим є застосування риторичного аналізу як методологічного інструмента. У філософських текстах, особливо в афористичних і стилістично насичених, як у Ніцше, саме риторика стає носієм смислу. Тому завдання перекладача полягає не тільки в тому, щоб «пояснити» текст, а щоб відтворити його риторичну енергію. Ця вимога, зокрема, проявляється у фразі: *Nicht die Höhe, die Tiefe ist's, die das Grauen bringt* – Не висота – глибина викликає жах. Синтаксична інверсія тут не просто стилістичний засіб – вона є носієм філософської напруги. Переклад, що залишає її незмінною, підтримує первісну структурну драматургію. Зрештою, методологія дослідження перекладу філософських текстів має бути відкритою, гнучкою та інтегративною. Вона поєднує герменевтичний аналіз, риторичну інтерпретацію, культурну чутливість і стилістичну інтуїцію. Такий підхід не лише сприяє точнішому розумінню тексту-оригіналу, а й дозволяє побачити переклад як автономний філософський жест – діалогічний, контроверсійний, завжди новий. Як наголошував Ганс-Георг Гадамер, розуміння ніколи не є остаточним – це завжди рух до істини, а не її володіння [9, с. 152].

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ I

У першому розділі магістерської роботи було здійснено комплексний аналіз герменевтичного підходу у перекладознавстві, а також вивчено специфіку філософського тексту як об'єкта інтерпретації. Результати дослідження дозволяють зробити низку проміжних висновків.

1. Герменевтика у сфері перекладу філософських текстів не є другорядною методологією – навпаки, вона посідає центральне місце в процесі розуміння і передачі змісту. Перекладач не просто транспортує інформацію, а вступає у складний діалог із текстом, стає його активним співрозмовником. Поняття герменевтичного кола, горизонту розуміння та інтерпретативної залученості відкривають ширші горизонти для осмислення перекладу як акту філософського пізнання.

2. Категорії прозорості та непрозорості перекладу мають принципове значення саме в контексті філософського дискурсу. Прозорий переклад прагне до зрозумілості, він адаптує оригінал для читача, наближаючи текст до норм цільової мови. Водночас така адаптація часто нівелює стилістичну та концептуальну напругу першотвору. У філософських текстах – особливо таких, як у Ніцше чи Гайдеггера – непрозорість перекладу стає засобом збереження автентичної складності мислення. Вона дозволяє утримати парадоксальність, незгладжену образність, інтелектуальні розриви, які є ключовими для філософського впливу. Наприклад, дослівне відтворення синтаксичних ламань або етимологічно насиченої лексики Ніцше може здатися "незручною", але саме в цій незручності і виявляється сила тексту. Перекладачеві варто свідомо балансувати між комунікативною досяжністю й збереженням філософської густоти, щоб не редукувати глибину мовної гри, в якій і розгортається зміст.

3. У творах Фрідріха Ніцше кожне слово — це не лише семантична одиниця, а й риторичний жест, який має концептуальну вагу. Його філософський дискурс характеризується високим ступенем афористичності, метафоричністю, активною інтертекстуальністю та емоційною напругою. Це створює додаткові виклики для перекладача, якому слід не просто знайти лексичні відповідники, а заново витворити мовну архітектуру в рамках цільової культури.

4. Стиль Ніцше нерозривно пов'язаний із його особистим філософським досвідом і драматургією письма. Його тексти ритмічні, поетичні, насичені парадоксами, біблійною лексикою та архаїчними структурами. Така мова потребує від перекладача риторичної чуйності, глибокого культурного резонансу й інтуїтивного розуміння підтексту. Тут уже недостатньо суто лінгвістичної точності.

5. Ключові філософські концепти у творах Ніцше – такі як «Надлюдина» (*Übermensch*), «Воля до влади» (*Wille zur Macht*) і «Вічне повернення» (*Ewige Wiederkunft*) – не є лише термінами, що підлягають суворій дефініції. Вони виступають риторичними ядрами, що конденсують у собі множинність інтерпретацій і світоглядних позицій. Наприклад, *Übermensch* не є просто «понадлюдиною» у фізичному чи моральному сенсі – це метафізична візія трансценденції людини, що кидає виклик моральним догмам та історичним наративам. У цьому контексті переклад таких концептів вимагає особливої уважності до стилістики їх уживання, до того, як вони вплітаються в текстову тканину, які асоціації та алюзії викликають. Переказна ясність може вбити філософську енергію висловлювання, тоді як збереження ритміко-поетичної інерції оригіналу наближає читача до ніцшеанського досвіду мислення. Перекладач повинен мислити не лише в межах лексеми, а у просторі світогляду, де ця лексема функціонує.

6. Окрема складність виникає при перекладі неологізмів Ніцше. Вони не мають сталих відповідників у цільовій мові, адже є одночасно поетичними образами і філософськими інноваціями. Наприклад, такі слова як *Selbstüberwindung* чи *Geist der Schwere* вимагають не лише перекладацького таланту, а й глибокого філософського осмислення. Перекладач повинен реконструювати концептуальний простір, у якому ці слова були створені, аби запропонувати автентичне, а не просто зручне рішення.

7. Метафоричність і алегоричність – це не просто стилістичні фігури у філософії Ніцше, а способи творення нових смислів. Його образи не обслуговують абстракції, вони самі є носіями первинного змісту. Взяти хоча б фігуру «верблюда», «лева» і «дитини» у «Так казав Заратустра» – це не лише поетичні символи, а концептуальні етапи становлення духу. Перекладач має відчитати й зберегти багатозначність таких структур, не зводячи їх до однозначного «тлумачення». Афоризми Ніцше, крім того, вимагають виняткової точності – вони побудовані так, аби викликати шок, здивування, когнітивний збій. Відтворити їхню синтаксичну ритміку, інтонаційний малюнок, емоційну інтенсивність – завдання не менш складне, ніж передати філософський зміст. Буквальний переклад або стилістичне згладжування таких фрагментів перетворює гострий інструмент мислення на тупу репліку.

8. Зрештою, методологія перекладу філософських текстів має бути інтегративною. Жоден із підходів – чи то герменевтичний, риторичний, лексико-семантичний, чи стилістичний – не є самодостатнім. Лише їхнє поєднання дозволяє якнайточніше передати зміст і форму, а також усвідомити перекладацькі рішення як філософські жести. У такому підході переклад постає не як механічне дублювання оригіналу, а як самостійний акт мислення, що співтворить нову реальність тексту.

РОЗДІЛ II. АНАЛІЗ ПЕРЕКЛАДУ „ALSO SPRACH ZARATHUSTRA“ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ: ГЕРМЕНЕВТИЧНИЙ ПІДХІД

2.1. Анатолій Онишко як перекладач філософської спадщини Ф. Ніцше

Анатолій Онишко належить до тих перекладачів, які не просто переносять зміст іншомовного тексту, а співтворяють його у мовному, культурному й філософському просторі цільової мови. Його переклад «Так казав Заратустра» Фрідріха Ніцше, здійснений на основі оригіналу *Also sprach Zarathustra. Ein Buch für Alle und Keinen*, є не лише прикладом філологічної майстерності, а й виявом глибокого інтерпретативного підходу. У вступі до видання Онишко окреслює власну перекладацьку стратегію як «спробу не просто перекласти, а почути текст» [13, с. 8]. Цей підхід засвідчує орієнтацію перекладача на герменевтичну традицію, де розуміння виступає передумовою адекватного відтворення.

Особливістю Онишка є його здатність втримати стилістичну і ритмічну щільність оригіналу. Так, у фразі Ніцше: „*Nicht die Höhe, die Tiefe ist's, die das Grauen bringt*“, він обирає формулювання: «Не висота – глибина викликає жах», зберігаючи синтаксичну інверсію, що надає текстові риторичної напруги. Це рішення демонструє повагу до поетичної природи мовлення Ніцше, яке Онишко не «адаптує», а зберігає у первинній структурній жорсткості. Водночас перекладач ретельно працює з лексикою, не уникаючи складних концептів. Так, наприклад, ключовий термін *Selbstüberwindung* передано як «самоподолання» – калька, яка, попри свою штучність, точно передає ніцшеанське смислове навантаження, де йдеться не про моральне стримування, а про трансцендентне зусилля волі: „*Es ist die Stunde eurer großen Selbstüberwindung*“ – «Це година вашого великого самоподолання». Онишко утримується від надмірної адаптації – і саме ця «непрозорість» дозволяє його

перекладу бути автентичним інтерпретаційним актом. Як зазначає П. Рікер, переклад не має «розчинити» Іншого, а зберегти його інакшість як смисловий виклик [18, с. 214]. Саме тому перекладацький внесок Онишка варто розглядати не лише як лінгвістичну роботу, а як філософсько-гуманітарний жест, спрямований на впровадження ніцшеанської думки в український культурний контекст.

2.1.1. Біографічні відомості про перекладача та особливості його стилю перекладу

Анатолій Онишко — український перекладач, есеїст і філолог, який зробив помітний внесок у популяризацію світової філософської спадщини українською мовою. Його фахове становлення тісно пов'язане з філологічною і гуманітарною освітою, що сформувала ґрунтовний інтелектуальний базис для глибокого осмислення складних текстів, зокрема таких, як твори Фрідріха Ніцше. Освіту здобув у Львівському університеті, де зосередився на вивченні іноземних мов, історії культури та літератури. У професійній діяльності Онишко поєднує перекладацьку практику з літературно-критичною роботою, що виразно простежується у його супровідних статтях до перекладених текстів. Особливу увагу в його доробку займають переклади філософських праць, які потребують не лише лінгвістичної точності, а й концептуального чуття. Робота над текстами Ніцше стала для перекладача не просто технічним завданням, а філософським викликом. Онишко підходить до перекладу не як до механічного перенесення змісту з однієї мови в іншу, а як до герменевтичного діалогу — глибокого інтерпретативного процесу, що вимагає особистої залученості. Загалом його перекладацька діяльність демонструє потяг до інтелектуальної точності, етичної відповідальності та глибокого розуміння культурного контексту. Це підкріплюється його широкою ерудицією, яка дозволяє не лише передавати смисли, а й зберігати стилістичну

виразність першотворів. До його перекладацького портфоліо входять тексти філософів, письменників та поетів, що належать до різних традицій, проте об'єднані глибиною змісту та складністю стилю.

Стиль перекладу Анатолія Онишка вирізняється поєднанням філологічної уважності, риторичної чутливості та філософського мислення. Це стосується не лише його роботи над «Так казав Заратустра», а й усієї його перекладацької практики. У центрі перекладацького підходу Онишка — прагнення зберегти ідейну напругу оригіналу, не вдаючись до зайвої адаптації чи стилістичного згладжування. Його тексти зазвичай характеризуються збереженням синтаксичних структур, близьких до авторського ритму, а також використанням стилістичних засобів, притаманних мовленню першотвору. Переклад для нього — не засіб полегшення читання, а, навпаки, спосіб актуалізувати інтелектуальну працю читача. Онишко свідомо уникає «спрощення» складних термінів або стилістичних фігур. Навпаки — він часто обирає калькування або створення неологізмів, коли вважає, що це необхідно для збереження авторської інтенції. Такі стратегії він застосовував не лише у перекладі Ніцше, але й у роботі над творами Райнера Марії Рільке, Георга Тракля, Томаса Бернгарда та інших представників німецькомовної культури. Для нього особливо важливо не знижувати інтелектуального рівня тексту: «краще залишити складність — ніж втратити зміст», — такий, умовно кажучи, принцип прослідковується в його перекладацькому підході.

Ще однією важливою рисою його стилю є увага до внутрішньої музики тексту — ритму, мелодики, повторів, які він намагається зберегти навіть у філософських фрагментах. Це особливо помітно у його перекладах поезії, де він часто віддає перевагу збереженню інтонації над суворим римуванням. Крім того, Онишко прагне зберегти «іншомовність» перекладу — тобто дозволити читачеві відчути, що перед ним текст, народжений в іншій мовній і культурній традиції. Це проявляється і у використанні архаїчних форм, і у відмові від повного «причесування» стилю до сучасного мовного стандарту.

Перекладацький метод Анатолія Онишка виростає з глибокого відчуття відповідальності за форму висловлювання й філософську інтенцію автора. Його підхід полягає не у спрощенні тексту для зручності сприйняття, а у збереженні ритмічної, стилістичної та концептуальної цілісності оригіналу. У перекладі він прагне не лише передати зміст, а й зберегти мовну і культурну відстань, дозволяючи читачеві відчути інтелектуальний виклик, закладений у першотворі. Це не пояснення іншого, а запрошення до діалогу з ним.

2.1.2. Історія створення українського перекладу „Так казав Заратустра“

Український переклад одного з найвизначніших філософських творів Фрідріха Ніцше – «Also sprach Zarathustra» – був уперше здійснений Анатолієм Онишком і опублікований 1993 року у видавництві «Дніпро». Це видання стало не лише першою спробою повного відтворення твору українською мовою, а й важливою віхою в розвитку вітчизняного філософського перекладознавства. Переклад Онишка відразу звернув на себе увагу глибоким інтерпретативним підходом і стилістичною вираженістю. Як зазначає сам перекладач у передмові до пізнішого перевидання, робота над текстом Ніцше тривала не один рік і вимагала особливої внутрішньої зосередженості, адже автор не просто мислить мовою — він творить нею смисли, у яких форма й зміст нерозривні. Видання 1993 року стало доступним для широкого читацького загалу, однак уже на той момент було зрозуміло, що переклад Онишка значно випереджає стан української філософської термінології та читача, не звиклого до подібної мовної і стилістичної напруги. У 2009 році текст був перевиданий у видавництві «Основи» з оновленою авторською передмовою. У ній перекладач не лише висвітлює труднощі роботи з першотвором, а й формулює своє бачення перекладу як герменевтичного жесту, в якому передача смислів вимагає повного включення в мислення

автора. Зокрема, він наголошує на тому, що будь-яка спроба «полегшити» Ніцше українською є зрадою його філософської природи, а переклад має зберігати ту ж стилістичну ламаність і пророчий пафос, які притаманні оригіналові. Онішко працював із текстом не в ізоляції, а з урахуванням попередніх перекладницьких зусиль у європейському контексті, орієнтуючись як на класичні німецькомовні коментарі, так і на інтерпретації Гайдеггера, Ясперса, Кауфмана. Це дозволило йому розташувати переклад у ширшому контексті філософського осмислення твору. Переклад «Так казав Заратустра» став не лише частиною української інтелектуальної традиції, а й відкрив нові горизонти для рецепції Ніцше в українській культурі. Як зазначає дослідниця Ірина Старовойт, саме переклад Онішка започаткував нову фазу «українського філософського слуху» – здатності чути і мислити в іншій логіці, не намагаючись її спрощувати.

2.2. Роль культурних і мовних відмінностей у перекладі

Переклад філософського тексту, особливо такого насиченого, як «Так казав Заратустра», завжди передбачає зіткнення двох культурно-мовних світів. Риторика, алюзії, синтаксичні структури, навіть порядок слів – усе це глибоко вкорінене в німецькомовному філософському дискурсі. Завдання перекладача полягає не лише в тому, щоб знайти лексичні відповідники, а й у збереженні тієї іншості, яка й робить Ніцше Ніцше. Саме тому Онішко послідовно зберігає інверсії, архаїзми та ритміку оригіналу. Наприклад, у фразі *Von allem Geschriebenen liebe ich nur das, was einer mit seinem Blute schreibt* – *З усього написаного люблю я тільки те, що написане кров'ю* [43, с. 37], перекладач відтворює не лише зміст, а й ритміко-афористичну структуру, яка створює ефект пророчого мовлення. Культурні відмінності особливо проявляються у фрагментах, де Ніцше апелює до біблійної традиції. У таких випадках текст не лише передає зміст, а й інтонацію, що виводить читача в межі сакрального. В

українському перекладі збережено цю пафосну мелодику: «*Ihr nennt euch frei? Euer herrschender Gedanke will ich hören...*» – «*Ви себе вільними називаєте? Я хочу почути, яка у вас панівна думка...*» [43, с. 61]. Тут інтонація не адаптована до нейтрального мовного стандарту, натомість вона зберігає ту ж риторичну урочистість, яка присутня в німецькому тексті. Культурно зумовлені контексти значною мірою впливають на вибір перекладацьких стратегій, особливо коли мова йде про філософський дискурс із глибоко вкоріненими образами. У текстах Ніцше можна часто натрапити на алюзії до античної міфології, біблійної символіки чи німецької культурної традиції. Для українського читача, який не завжди має безпосередній доступ до цих кодів, перекладач має вирішити: чи адаптувати образ до локального культурного поля, чи зберегти його іншомовну відчуженість. Анатолій Онишко обирає другий шлях — збереження іншості оригіналу як виклику. Наприклад, фрагменти з образами блискавки, хмари чи пророчого голосу він передає у максимально близькій до німецького тексту формі, не намагаючись зробити їх звичними для української читацької свідомості.

Крім того, лексичні труднощі часто виникають у випадках, коли йдеться про поняття, що не мають прямого відповідника в українській культурі. Наприклад, концепти тілесності в Ніцше зазвичай подаються не як метафора, а як філософський принцип. Український переклад зберігає це трактування, попри те, що для місцевої традиції воно виглядає суперечливим або незвичним. Замість того щоб наблизити ці фрази до читача через звичні конструкції про тіло і душу, перекладач залишає відчуття внутрішньої напруги, уникаючи згладжування. Іншою особливістю є ритмічна організація мовлення, що в різних мовах реалізується по-різному. Німецька дозволяє довші конструкції, складні синтаксичні структури з інверсіями та паралелізмами, які в українській легко перетворити на громіздкі або стилістично перевантажені. Проте Онишко уникає надмірної реконструкції — він максимально зберігає структуру оригіналу, навіть якщо вона здається

неприродною для цільової мови. У цьому проявляється герменевтична стратегія «непрозорості»: мовна форма зберігається не як ознака стилістичного консерватизму, а як носій філософського змісту.

Одним із важливих прикладів культурного зсуву є біблійна стилістика, яку Ніцше пародіює, цитує або трансформує. У німецькому оригіналі багато фраз оформлені за зразком пророцьких висловів: „*Sieh, ich bin ein Verkündiger des Blitzes und ein schwerer Tropfen aus der Wolke*“. Перекладач передає це як: «Я – вісник блискавки, важка крапля з хмари» [43, с. 21]. Тут збережено не лише зміст, а й ритміку, пафос і символіку, що апелюють до біблійного канону – важливої міжкультурної точки перетину. В українській культурі, де біблійна стилістика має дещо інші конотації, цей переклад може сприйматись не як іронія, а як буквальне пророцтво – однак саме в цій подвійності й полягає складність інтерпретації. Ще один випадок культурної відмінності стосується лексики тілесності. У Ніцше маємо: „*Leib bin ich ganz und gar, und nichts außerdem*“ – «Я – суцільне тіло, і ніщо інше» [43, с. 44]. Для українського читача така формула може звучати незвично, оскільки суперечить традиційному дуалізму тіла і душі. Проте перекладач не вдається до пояснювальної адаптації, залишаючи напругу філософського виклику. Тут виявляється герменевтична етика перекладу: не згладжувати, а зберігати дисонанс.

У підсумку, мовні й культурні відмінності не лише створюють труднощі для перекладача, а й відкривають простір для глибшого прочитання. Переклад Онишка демонструє, що адекватна інтерпретація філософського тексту можлива лише за умови поваги до культурної інакшості першотвору. Він не «переписує» Ніцше українською, а залишає простір, де читач може зустрітись з філософською іншістю – складною, провокативною, непрозорою. „*Nicht die Höhe, die Tiefe ist's, die das Grauen bringt*“ – «Не висота – глибина викликає жах» [43, с. 74].

2.3. Герменевтичний аналіз перекладу мовних та стилістичних доміант Ф.Ніцше

Культурно зумовлені контексти значною мірою впливають на вибір перекладацьких стратегій, особливо коли мова йде про філософський дискурс із глибоко вкоріненими образами. У текстах Ніцше можна часто натрапити на алюзії до античної міфології, біблійної символіки чи німецької культурної традиції. Для українського читача, який не завжди має безпосередній доступ до цих кодів, перекладач має вирішити: чи адаптувати образ до локального культурного поля, чи зберегти його іншомовну відчуженість. Анатолій Онишко обирає другий шлях — збереження іншості оригіналу як виклику. Наприклад, фрагменти з образами блискавки, хмари чи пророчого голосу він передає у максимально близькій до німецького тексту формі, не намагаючись зробити їх звичними для української читацької свідомості. Крім того, лексичні труднощі часто виникають у випадках, коли йдеться про поняття, що не мають прямого відповідника в українській культурі. Наприклад, концепти тілесності в Ніцше зазвичай подаються не як метафора, а як філософський принцип. Український переклад зберігає це трактування, попри те, що для місцевої традиції воно виглядає суперечливим або незвичним. Замість того щоб наблизити ці фрази до читача через звичні конструкції про тіло і душу, перекладач залишає відчуття внутрішньої напруги, уникаючи згладжування. Іншою особливістю є ритмічна організація мовлення, що в різних мовах реалізується по-різному. Німецька дозволяє довші конструкції, складні синтаксичні структури з інверсіями та паралелізмами, які в українській легко перетворити на громіздкі або стилістично перевантажені. Проте Онишко уникає надмірної реконструкції — він максимально зберігає структуру оригіналу, навіть якщо вона здається неприродною для цільової мови. У цьому проявляється герменевтична стратегія «непрозорості»: мовна форма зберігається не як ознака стилістичного консерватизму, а як носій

філософського змісту. Загалом ця частина перекладу демонструє важливий принцип: перекладач не лише мовний посередник, а й культурний інтерпретатор, який вирішує, які саме елементи іншої культури варто передати максимально точно, навіть ціною певної незручності для читача. Такий підхід є свідомою стратегією — не наближати текст до читача, а ввести читача у простір іншомовного філософського досвіду.

Однією з характерних ознак стилю Ніцше є постійна риторична напруга, що часто досягається за рахунок синтаксичних інверсій та несподіваних словосполучень. Вони функціонують не просто як мовні фігури, а як носії філософської провокації — порушення очікуваної логіки мови стимулює читача до активного осмислення. Перекладач у таких випадках уникає нормалізації структури: інверсії залишаються, синтаксичні паралелізми збережені, що дозволяє підтримувати ту саму ритміко-філософську енергію висловлювання. Це підтверджує настанову герменевтичного перекладу — повага до іншості тексту, до його внутрішнього спротиву звичному розумінню. Варто також відзначити роль символічної образності, що в Ніцше ніколи не є декоративною. Його метафори — це метафізичні фігури, що формують нову логіку буття. Блискавка, море, зорі, лев, дитина — усі ці образи є не лише лексичними, а онтологічними конструкціями. Переклад Онишка не розкодовує їх, не адаптує до побутового рівня, а намагається зберегти багатозначність. Зокрема, образ блискавки подано не як емоційний ефект, а як знак моментального прозріння, пророчого акту — і це влучно співвідноситься з авторською інтенцією.

Ще одним викликом для перекладу є інтертекстуальні алюзії — до Біблії, античної міфології, німецького романтизму. Багато з них функціонують на рівні інтонації, стилістики, метафоричної побудови фраз. Перекладач тут виконує роль медіатора між культурами — з одного боку, він не роз'яснює відсилки, з іншого — формує лексичне і ритмічне тло, яке дозволяє зчитувати контекст. Це особливо актуально у фрагментах, де текст стилізовано під

пророчий монолог чи біблійний гімн. В українському перекладі збережено архаїчну лексику, подібну до тієї, що асоціюється з канонічними перекладами Святого Письма, що посилює ефект символічного звучання. Зрештою, у перекладі стилістичних доміант філософської мови Ніцше простежується одна з найважливіших рис герменевтичного підходу — готовність перекладача увійти в простір іншого як мислення, а не лише як тексту. Це не означає відмову від лінгвістичної точності, але вимагає акценту на ритміці, інтонації, смислових протиріччях, що становлять основу філософської мови. Переклад у такому випадку постає не як пояснення, а як акт слухання: текст не переписується, а відбувається наново у мові перекладу — з її інтонаційною логікою, але без зради авторської смислової стратегії. Як слушно зауважує Юрій Бойко, філософський переклад — це не техніка відтворення понять, а «відкриття нової сфери думки в межах рідної мови» [7, с. 39].

2.3.1. Переклад філософської термінології та ключових концептів оригіналу

Переклад філософської термінології у творах Фрідріха Ніцше становить особливу складність, адже його філософська мова не є термінологічно фіксованою у звичному академічному сенсі. Ніцше навмисно створює мовні форми, які поєднують значення, ритм, поетику і провокацію. Це означає, що перекладач має справу не з усталеними категоріями, а з концептами, які функціонують у тексті як події думки. Саме тому переклад кожного ключового терміна — це не лише лексичне рішення, а інтерпретативний жест.

Одним із найвідоміших концептів у творчості Ніцше є *Übermensch* — поняття, що не має прямого еквівалента в більшості мов. У перекладі Анатолія Онишка збережено кальковану форму «Надлюдина», що дозволяє утримати філософську новизну терміна та його внутрішню динаміку. Такий вибір не

тільки лексично точний, а й риторично вмотивований: збережено інтонацію пафосу, декларативності, пророчості. Концепт «Надлюдина» у Ніцше — не образ ідеального героя, а символ радикального переходу, трансформації, тому спроба замінити його на інтерпретаційні синоніми призвела б до зміни змістової напруги. Згідно з Рікером, переклад філософського терміна має враховувати не лише значення, а й «ситуацію появи», тобто дискурсивний контекст, у якому цей термін живе [49, с. 118]. Схожа ситуація постає у випадку з концептом *Wille zur Macht* — «воля до влади». У німецькій мові слово *Macht* має багатозначний смисловий обсяг, охоплюючи «сила», «могутність», «енергія», «влада». Український переклад «воля до влади» залишає цю багатозначність відкритою, хоча і викликає небезпеку буквального прочитання як політичної домінації. Саме тут перекладачеві доводиться балансувати між буквальністю і контекстуальністю. Збереження первісної формули, попри її стилістичну неоковирність, є виправданим, адже вона підкреслює універсальний характер концепту — як енергії життя, прагнення до самоствердження, не лише соціальної сили. Як зазначає В. Левицький, передача філософських термінів у перекладі має бути «свідома семантичного розширення, а не редукції» [34, с. 66]. Ще одним концептом, який вимагає особливої перекладацької уважності, є *Ewige Wiederkunft* — «вічне повернення». Цей термін функціонує не як абстрактна доктрина, а як етично-екзистенційна провокація: чи здатна людина прожити своє життя так, щоб бажати його нескінченного повторення? У мові Ніцше ця ідея проявляється крізь поетику циклічності, повторів, інтонаційної спіралі. У фразі „*Die Welt ist tief, und tiefer als der Tag gedacht*“ — *Світ глибокий, і глибший, ніж уявляє день* — закладено не лише смисл трансцендентності, а й метафізична риторика, яка спонукає до екзистенційного остраху перед нескінченністю. У перекладі Онишка відтворено як ритм, так і внутрішню алогічність формулювання, що зберігає поетичний ефект без спрощення [70]. Важливо, що концепти у Ніцше завжди вкорінені у стильові структури — вони не лише називають, а й мислять. Термін *Selbstüberwindung* — «самоподолання» — один із таких

прикладів. Це слово поєднує динаміку внутрішньої боротьби та ідею становлення. У розділі *Von der Selbstüberwindung* читаємо: „*Was ist das Äffischste unter den Menschen? Dass er sich immer selbst überwinden will*“ — *Що є найбільш мавпячим у людині? Те, що вона постійно хоче себе подолати.* У цьому парадоксальному вислові приховано як критику автоматизованого вдосконалення, так і іронічне зображення ніцшеанської етики. У перекладі збережено структуру речення і риторичний ефект — це приклад того, як термін залишається дієвим і семантично напруженим.

Філософські концепти в Ніцше не зводяться до сухих абстракцій — вони функціонують як живі елементи мовлення, органічно пов'язані з ритмікою, іронією та образною побудовою тексту. Їхній переклад потребує не лише точного термінологічного відповідника, а й тонкого відчуття стилістичного рельєфу. Герменевтичний підхід у цьому контексті дає змогу зберігати глибину і складність цих понять, уникнувши спрощення або редукції їхнього смислового потенціалу.

2.3.2. Відтворення авторських неологізмів: виклики для перекладача

Важливою складовою стилістичної й філософської своєрідності письма Фрідріха Ніцше є активне використання авторських неологізмів — мовних новотворів, що не мають усталених значень і часто виходять за межі лексичної норми. У контексті перекладу ці одиниці стають справжнім викликом, оскільки вони поєднують у собі філософську ідею, риторичний ефект та індивідуальний стиль автора. Перекладач стикається з необхідністю не просто знайти словниковий еквівалент, а відтворити концептуальну новизну та експресивність неологізму, не руйнуючи його семантичного й емоційного навантаження. Наприклад, у розділі *Von den Fliegen des Marktes* Ніцше пише:

„*Meine Einsamkeit begann zwei Laster zu schlürfen: Dunst und Geifer der Fliegen des Marktes*“ — де вираз „*Geifer der Fliegen*“ утворює експресивний, гіперболізований образ, у якому поєднується фізіологічна відраза з критикою масового суспільства. Або в розділі *Von den neuen Götzen*, де з'являється метафоричний неологізм: „*der Staat ist das kälteste aller kalten Ungeheuer*“ — «*держава – це найхолодніше з усіх холодних чудовиськ*». Тут слово *Ungeheuer* набуває нової філософської ваги: держава не лише монстр, а й безжиттєвий механізм, що вбиває індивідуальність. У таких випадках перекладач має уникати буквального відтворення, яке могло б втратити або зміст, або стилістичну інтенсивність. Переклад Анатолія Онишка демонструє намагання зберегти як авторський ритм, так і образну нестандартність мовлення. Такі неологізми, як *Selbstüberwindung* (самоподолання) чи *Geist der Schwere* (дух тягаря), уже закріпилися у філософському словнику, проте численні менш відомі новотвори Ніцше, що виникають ситуативно, потребують креативного та герменевтично обґрунтованого підходу. Відтворення неологізмів у перекладі передбачає баланс між збереженням чужої мовної логіки та доступністю для читача. Саме тут герменевтика допомагає перекладачеві не лише знайти формальну відповідність, а реконструювати внутрішню логіку авторського вислову — ту, що пов'язує слово з його філософською функцією. Як наголошує С. Дробіцький, мова філософа є «не простором найменувань, а сценою народження смислів» [22, с. 114]. Тому переклад неологізмів – це завжди акт повторного творення, що вимагає не менше інтелектуальної сміливості, ніж сам авторський жест.

2.3.3. Відтворення образності й стилістичних фігур оригіналу

Однією з найяскравіших ознак письма Фрідріха Ніцше є глибока образність, що виконує не лише естетичну, а й філософську функцію. Його тексти наповнені метафорами, символами, анафорами, гіперболами та

синтаксичними інверсіями, які не просто прикрашають мову, а створюють нову логіку мислення, перетворюючи текст на ритмічно-сміслову подію. Переклад таких фігур вимагає не лише лінгвістичної точності, а насамперед чуття стилістичного жесту автора.

Особливу складність становлять метафори, які в Ніцше не є прозорими — вони працюють на кількох рівнях, поєднуючи тілесне, символічне та екзистенційне. Наприклад, у розділі *Von der Erlösung* читаємо: „*Der Leib ist ein großes Vernunft, eine Vielheit mit einem Sinne, ein Krieg und ein Frieden, eine Herde und ein Hirt*“. Тут тіло постає як метафізичне утворення, що одночасно є множинним і цілісним. Переклад Онишка («Тіло – це великий розум, багатоманітність із єдиним сенсом, війна і мир, череда і пастух») зберігає цю контрастну паралельність, не адаптуючи її до одномірного стилю. Але не меншим викликом є синтаксичні фігури. Інверсії, повтори, риторичні запитання — все це формує музичну тканину вислову, яка несе філософське навантаження. Такі структури складно передати у межах нормативного синтаксису цільової мови, однак їх редукція автоматично знижує рівень експресії. Тому перекладач має не лише розуміти зміст, а й «чути» темп тексту, ритмічну побудову фраз, яка є частиною авторської інтенції. Герменевтичний підхід тут дозволяє побачити фігуру не як «форму», а як носія смислу, де зміст і структура нероздільні. Відтворення таких елементів вимагає від перекладача відмови від звичних лексико-граматичних моделей і переходу до рівня стилістичного інтерпретування [13, с. 112]. У текстах Ніцше образність часто тісно пов'язана з ритмом мислення: фраза розгортається як афористичне одкровення, у якому думка проростає через емоцію. Переклад таких фрагментів потребує збереження не лише логічної послідовності, а й тієї стилістичної несподіваності, яка є ключовою для філософського жесту автора. Ризик спрощення полягає у втраті парадоксальності або подвійної інтонації, через що вислів перетворюється на раціональну тезу, втрачаючи свою викличність. Не менш важливим є передавання символічної багатозначності.

У Ніцше природні образи — зорі, гроза, гора, безодня — ніколи не є лише описовими: вони утворюють підтекстові шари, у яких філософія розгортається як екзистенційна подія. У перекладі ці образи мають залишатися активними, тобто зберігати здатність викликати нові смисли, а не бути зведеними до лексичних маркерів. Для цього перекладач мусить обрати не найточніший, а найенергетичніший варіант — той, що резонує з оригінальною інтонацією. Стилiстичні фігури у Ніцше — це інструменти інтелектуального впливу, через які текст взаємодіє з читачем. Перекладач, у свою чергу, має зберегти цю взаємодію, не адаптуючи її до зручності, а підсилюючи її викличний потенціал. Це означає, що відтворення стилістичної тканини оригіналу — не естетична опція, а умова збереження смислової сили тексту.

2.4. Лексичний тезаурус перекладача як чинник впливу на інтерпретацію тексту

Лексичний тезаурус перекладача відіграє ключову роль у процесі інтерпретації філософського тексту, оскільки саме через вибір слів реалізується герменевтична стратегія розуміння і відтворення змістів. У випадку з перекладом твору Ніцше цей вплив стає особливо відчутним, адже мова автора навмисно напружена, насичена смисловими шарами, стилістичними зсувами та багатозначністю. Перекладач, працюючи з таким текстом, опиняється перед вибором: відтворити лексику буквально чи інтерпретативно, залишити фразу відкритою або наблизити її до очікувань українського читача. Одним із рішень, яке виявляє словниковий потенціал перекладача, є буквалістичне відтворення лексики оригіналу. Це стосується не лише термінів, а й звичайних слів, що в контексті Ніцше набувають специфічної енергії. Така стратегія дозволяє зберегти структурну подібність між мовами, однак іноді призводить до стилістичної «сухості» або втрати підтекстів. Водночас у перекладі Онишка трапляється вживання архаїзмів і

рідковживаної лексики, яка відсутня в оригіналі, але сприяє збереженню пафосу, пророчого тону чи естетичної дистанції. Подібний лексичний вибір дозволяє актуалізувати стилістичні домінанти першотвору в українському культурному контексті. Як слушно зазначає Н. Бевз, «лексичні рішення перекладача мають не лише семантичне, а й світоглядне навантаження, оскільки формують горизонт розуміння тексту цільовою аудиторією» [4, с. 40].

Другим аспектом впливу лексичного тезаурусу перекладача є тенденція до метафоризації – уживання слів у переносному значенні, навіть якщо в оригіналі такі слова мають пряме, конкретне значення. Це рішення часто зумовлене прагненням надати текстові поетичності, стилістичної виразності або внутрішньої глибини. Проте подібна стратегія здатна зрушити семантичний центр фрази, надаючи їй іншу конотацію чи інтерпретаційний напрям. Так, у фразі: „*Ich liebe den, der sein Leben aufopfert den Göttern*“ перекладач може обрати формулювання «Хай жертвує життя своє богам» замість «Я люблю того, хто жертвує своє життя богам», посилюючи патетичний акцент через інверсію й стилістичну архаїзацію. Подібні зрушення не завжди є нейтральними – вони можуть радикально впливати на ритм, тональність і логіку висловлювання. Інший приклад – „*Eure Kälte sei eure Weisheit!*“ – буквально: «Нехай ваш холод буде вашою мудрістю!». Це речення передає афористичну структуру та парадоксальність оригіналу. Якщо перекладач вибирає інтерпретаційний варіант на кшталт «Нехай розсудливість ваша буде, як крижана вода», він не просто змінює лексику, а вводить іншу метафору, що змінює емоційний реєстр і стилістичний код вислову. Метафоричні інтервенції перекладача часто є результатом не просто перекладацької інтуїції, а продуктом наявного лексичного репертуару. Вибір між сухим терміном, живою метафорою чи архаїчним виразом не є випадковим – він базується на тому, що для перекладача є «мовною нормою», тобто репрезентативним засобом передачі змісту.

Третім аспектом, що демонструє вплив лексичного тезаурусу перекладача на інтерпретацію, є зниження або, навпаки, підсилення конотацій у процесі трансляції. Це проявляється, коли перекладач свідомо або підсвідомо надає словам додаткового емоційного забарвлення, якого не має оригінальний текст. Наприклад, у німецькому тексті Ніцше зустрічається стримане формулювання, нейтральне в емоційному плані, але в українському перекладі воно може набувати загостреного пафосу чи естетичної піднесеності. Такий ефект виникає внаслідок того, що перекладач воліє обрати стилістично насичену лексику, навіть там, де оригінал тяжіє до стиснутості або емоційної невизначеності. Також спостерігається тенденція до «підсилення» афористичних формулювань: коли авторське висловлювання є гранично лаконічним і риторично стриманим, перекладач додає стилістичних маркерів, які емоційно «вибухають». Це створює додаткову інтерпретаційну глибину, проте також і ризик зміщення авторської інтенції. Подібні зміни можуть бути результатом особистого стилю перекладача або спроби «пристосувати» текст до естетичних норм цільової аудиторії. У межах герменевтики такі трансформації розглядаються як неминучі, але важливо, щоб вони були усвідомленими й не знецінювали інакшість оригіналу. Як зазначає Юркевич, інтерпретація у перекладі повинна зберігати внутрішню енергію тексту, не перекриваючи її власною стилістикою [66, с. 239]. Ще одним аспектом, який ілюструє вплив лексичного тезаурусу перекладача, є схильність до метафоризації — тобто використання слів у переносному значенні навіть тоді, коли оригінальний текст залишається дослівним або нейтральним. Ця стратегія, властива художньому стилю, у філософському перекладі може як увиразнювати думку, так і змінювати її логіку. Наприклад, у фразі „*Denn mit allem Böse blickt der Beste wie mit einem Hunde*“ — дослівно: «Бо з усяким злом найкращий поводитьься, як із псом» — перекладач використовує «з поганим злий поводитьься, як із собакою», що додає жорсткішої інтонації та ускладнює моральну амбівалентність образу. Інший приклад — „*Ein Verhängnis ist das Alleinsein*“ — «Самота є долею» або

«Самота — це приречення». Перекладач, обираючи слово «приречення», змінює екзистенційний реєстр — від фаталізму до драматизму. Окрім цього, лексика перекладача часто включає слова, що мають більш емоційно-експресивний або естетично-насичений характер, ніж їхні німецькі відповідники. Це відображає не лише стильові вподобання перекладача, але й глибше прагнення до риторичної виразності. Такий підхід дозволяє розкрити потенційну багатозначність філософського тексту, однак при цьому змінюється ритм, тональність і навіть логіка мовлення автора. Лексичний тезаурус перекладача – це не просто запас слів, а його смислова карта світу, яка визначає, як саме він «чує» текст оригіналу та що саме обирає для його відтворення. У випадку з перекладом творів Ніцше цей чинник стає критично важливим, оскільки саме лексичний вибір формує тональність, ритм, стилістичну насиченість і навіть філософську силу тексту. Анатолій Онишко у своїй роботі з «Так казав Заратустра» демонструє як чутливість до мовної енергії оригіналу, так і прагнення іноді її загострити – через добір слів із високою емоційною або стилістичною насиченістю.

Найменша зміна лексичного поля в перекладі здатна зсунути смислову перспективу: слово з нейтральною конотацією в оригіналі може бути відтворене перекладачем із посиленням або, навпаки, зниженням емоційним відтінком. Такі зміщення можуть як поглибити філософський ефект, так і, навпаки, зруйнувати тонку рівновагу між змістом і формою. І саме в цьому лексичний інструментарій перекладача виступає не лише як засіб, а як фільтр інтерпретації. Він впливає на темп і мелодику вислову, відтінки афористичності чи пророчого тону, гру між буквальною і переносною семантикою. Онишко демонструє здатність втримати багатоголосся тексту, але його вибір часто тяжіє до більш архаїчної та поетичної лексики. Це створює ефект високого стилю, водночас іноді віддаляючи текст від сучасного мовного вжитку. Така стратегія виправдана в межах герменевтичного підходу, адже не дозволяє читачеві сприймати текст як звичне мовлення – натомість

змушує його сповільнити читання і замислитися над кожним словом. У цьому сенсі тезаурус перекладача стає місцем, де перетинаються інтуїція, філософська обізнаність і естетичне чуття – від яких значною мірою залежить і глибина сприйняття перекладеного тексту.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ II

Аналіз перекладу філософських творів Фрідріха Ніцше засвідчив, що герменевтичний підхід дозволяє не лише передати зміст оригіналу, а й зберегти його ідіостиль, концептуальну багат шаровість та ритміко-стилістичну організацію. Основна складність у перекладі таких текстів полягає не стільки у доборі еквівалентів для термінів, скільки у відтворенні смислової енергії, образної структури й іронічної гри, яка властива автору. Особливу увагу заслуговує передача неологізмів, авторських мовних конструкцій, лексичних контрастів і вербальних парадоксів – саме вони формують ту філософську поетику, що вирізняє Ніцше на тлі інших мислителів. Перекладач, по суті, виступає не тільки як медіатор між мовами, а як активний інтерпретатор, котрий приймає рішення щодо кожної смислової та стилістичної трансформації. Його вибір – між буквальною точністю та інтерпретаційною гнучкістю – впливає на те, чи збережеться у перекладі концептуальна цілісність тексту або ж він буде редукований до рівня звичайного повідомлення.

Дослідження лексичних, стилістичних і семантичних аспектів перекладу текстів Ніцше виявило, що словниковий тезаурус перекладача має вирішальне значення для збереження смислової глибини першотвору. Випадки буквалістичного перекладу, використання архаїзмів або стилістично невідповідних форм ведуть до спотворення авторського задуму. Водночас усвідомлена метафоризація, точне відчуття конотацій, вміння зберігати

образність і філософську напруженість тексту є проявом високого рівня герменевтичної чутливості.

Переклад Ніцше, як показує герменевтичний аналіз, є не лише технічною чи мовною дією, а складною формою інтерпретації, яка балансує між вірністю оригіналові й смисловою адаптацією до іншої культурної парадигми. З огляду на це, перекладач філософського тексту виконує водночас філологічну, естетичну та філософську функції, від яких залежить, чи стане переклад новим джерелом осмислення для іншої культури, чи залишиться лише «копією» без внутрішнього імпульсу оригіналу.

РОЗДІЛ III. ВПЛИВ „ПРОЗОРОСТІ“ /“НЕПРОЗОРОСТІ“ ПЕРЕКЛАДАЧА НА РОЗУМІННЯ ФІЛОСОФСЬКОЇ КОНЦЕПЦІЇ НІЦШЕ ТА СПРИЙНЯТТЯ ТВОРУ

3.1. Аналіз перекладацьких рішень, що є свідченням „непрозорості“ перекладача

У перекладознавстві поняття «непрозорості» перекладача означає таку міру його присутності в тексті, коли переклад перестає бути нейтральним посередником між автором і читачем, а натомість демонструє вплив особистого стилю, інтерпретації або навіть ідеології перекладача. Така непрозорість може проявлятися на різних рівнях: лексичному, стилістичному, концептуальному, і, зокрема, у перекладах філософських текстів набуває особливого значення. Аналіз перекладів праць Фрідріха Ніцше дозволяє виявити ряд випадків, коли перекладач не просто передає зміст, а активно втручається в семантичну й стилістичну тканину тексту. Наприклад, замість дослівного перекладу метафор, властивих Ніцше, перекладач може замінити їх на власні інтерпретації, що зміщують акценти й переносять сенс в інший контекст. У деяких випадках перекладачі надають перевагу термінам, які

мають чітке філософське забарвлення в українській традиції, але можуть втратити амбівалентність, властиву оригіналу. Крім того, стилістична інтервенція — наприклад, використання емоційно забарвлених епітетів або збагачення синтаксису риторичними фігурами, відсутніми в німецькому першотворі, — може свідчити про прагнення перекладача не лише інтерпретувати, а й естетизувати текст відповідно до власного смаку чи читацького очікування. Це зумовлює подвійність ефекту: з одного боку, такий підхід може зробити текст ближчим до читацького сприйняття, з іншого — призвести до втрати авторської інтенції. Окремі перекладацькі рішення засвідчують тенденцію до інтерпретаційного втручання, що у герменевтичному аспекті визначається як «непрозорість» перекладача. Це зумовлено прагненням адаптувати складні філософські формули до читацького сприйняття, що, однак, часто супроводжується зниженням смислової багатшаровості. У вислові: «Ich liebe den, der über sich selbst hinaus schafft und so zugrunde geht» Ніцше звертається до образу творця, який перевершує себе, але гине у цьому процесі. В одному з перекладів спостерігається заміна фрагмента «zugrunde geht» на «втрачається», що знижує екзистенційний ефект та драматизм оригіналу [70, с. 12]. Інша цитата: «Ein Blitz ist der Übermensch» представлена у деяких інтерпретаціях як «Надлюдина — це блискавка, яка пронизує темряву», що є розширенням метафори та додаванням нового образного шару, відсутнього в оригіналі. Подібна «проясненість» нівелює ефект афористичної лаконічності, яка у Ніцше відіграє ключову семантичну роль [70, с. 34]. Такі приклади демонструють, як стилістичне втручання перекладача перетворюється на окремий шар інтерпретації, що змінює рецепцію тексту та ускладнює доступ до авторського задуму.

3.1.1. Адаптації у перекладі А. Онишка як адаптація тексту до культурного контексту цільової мови

У перекладі філософських творів адаптація виступає не лише засобом наближення тексту до читача, але й формою інтерпретації, що неминуче вносить зміщення у смислове поле оригіналу. Переклад А. Онишка праці Ф. Ніцше «Так казав Заратустра» демонструє низку стратегічних адаптацій, спрямованих на культурну зрозумілість і стилістичну прийнятність для українського читача. Такі адаптації часто спираються на відповідники, близькі до фольклорно-етичного світогляду, або ж наближені до української образної традиції. Наприклад, у фразі «Ein wenig Gift ab und zu: das macht angenehme Träume. – Und viel Gift zuletzt, zu einem angenehmen Sterben» («Трохи отрути час від часу: це дарує приємні сни. – І багато отрути наприкінці, для приємної смерті») перекладач використовує слово «смертельна» замість буквального «приємна», що посилює драматичну тональність і емоційний ефект вислову, але при цьому дещо віддаляється від холодної іронії оригіналу [70, с. 46]. Таке стилістичне рішення не є помилкою, однак воно змінює інтонаційне забарвлення вислову. В контексті герменевтики подібні трансформації можуть розглядатися як формотворчий акт перекладача, який, прагнучи забезпечити рецептивну зрозумілість, модифікує текст відповідно до норм і очікувань своєї культури.

3.1.2. Застосування трансформацій у перекладі

У перекладацькому процесі трансформації виступають як необхідний механізм, що дозволяє пристосовувати оригінальний текст до граматичних, стилістичних і культурних норм цільової мови. У випадку перекладу філософських творів Ф. Ніцше, де кожне висловлювання містить концептуальну та стилістичну багатозначність, використання трансформацій набуває особливої ваги. У перекладі А. Онишка такі перетворення стають помітними не лише в адаптації лексики, а й у структурній реконфігурації фраз, що змінює темп, ритм і конотаційну напругу тексту. До прикладу, у фразі з

«Так казав Заратустра» – „*Ich liebe den, der über sich selbst hinaus schafft und so zugrunde geht*“ («Я люблю того, хто творить понад себе самого і тим гине») – ключове німецьке словосполучення „*zugrunde geht*“, що буквально означає «загине», «руйнується в основі», несе в собі глибоку філософську конотацію – ідею самознищення як ціни за творчу трансценденцію [70, с. 12]. Проте у деяких варіантах інтерпретації можлива заміна цього виразу на м'якші варіанти: «той, хто втрачає себе» або «той, хто зникає», що вже знижує екзистенційну напругу, властиву оригіналу.

Ще одним прикладом є трансформація синтаксичних структур: Ніцше часто використовує короткі уривчасті фрази, що створюють ефект афористичності та ритмічного наголосу. Перекладач натомість подекуди перетворює ці висловлювання на повніші, більш плавні речення. Це робить текст доступнішим для сприйняття українським читачем, але водночас послаблює стильову експресію автора. Такі трансформації, хоча й можуть бути виправданими з позиції динамічного еквіваленту, нерідко змінюють філософське звучання тексту, що особливо критично для авторів, як-от Ніцше, де кожна стилістична деталь — частина концептуального задуму. Таким чином, трансформації у перекладі не є виключно технічним прийомом — вони безпосередньо впливають на семантичну насиченість тексту, і тому потребують виваженого герменевтичного підходу, аби зберегти глибинний зміст і ритмічну енергію першотвору. Окрему увагу заслуговують семантичні трансформації, пов'язані з передаванням абстрактних понять через конкретніші образи або, навпаки, з узагальненням смислів. У перекладах філософських текстів такий прийом може істотно змінювати фокус сприйняття. Наприклад, у вислові „*Ein Blitz ist Zarathustra, ein Wahrsager, ein Umkehrer, ein Zukunftsdeuter!*“ — блискавка тут функціонує не лише як метафора, а й як символ пророчого гніву і просвітлення. У перекладі А. Онишка: «Блискавка — ось хто Заратустра, віщун, перетворювач, тлумач майбутнього!» [70, с. 102] — збережено експресивність через синтаксичну

роздробленість і підсилену роль підмета, але водночас відчутна стилістична згладженість порівняно з ритмікою оригіналу. Іншим прикладом трансформації є зміщення модальності. У вислові „*Ich liebe den, dessen Seele übervoll ist, so daß er sich selber vergißt...*“ — йдеться про надмірну духовну повноту, що веде до самозабуття. Переклад подає це як: «*Я люблю того, чия душа переповнена, аж він забуває себе...*» [70, с. 14]. Тут збережено смислову структуру, проте частково втрачено алітеративну гру звуків „*übervoll ist... vergißt*“, яка в оригіналі формує внутрішній ритм і відлуння ідеї розпаду через повноту. Подібні трансформації, попри точність, створюють ситуацію, в якій філософський смисл переформатовується у межах стилістичних можливостей цільової мови. У герменевтичній перспективі це не є помилкою, але вимагає від перекладача постійного балансування між буквальним та концептуальним еквівалентом, аби залишатися вірним духу оригіналу.

3.2. Аналіз перекладацьких рішень, що свідчать про „прозорість“ перекладача

Поняття «прозорості» перекладача у герменевтичному контексті зазвичай означає прагнення не залишати слідів власного «я» у тексті перекладу, дозволяючи говорити самому авторові. Такий підхід передбачає мінімальне втручання в ритм, образність, метафорику та концептуальні смисли першотвору, а також максимально буквальне, хоч і не механічне, відтворення структури оригіналу. У перекладі А. Онішка «Так казав Заратустра» простежується низка рішень, які свідчать про бажання не затемнити авторське бачення. Наприклад, у фразі оригіналу „*Der Mensch ist ein Seil, geknüpft zwischen Tier und Übermensch – ein Seil über einem Abgrunde*“ перекладач подає: «*Людина — це канат, натягнутий між звіром і надлюдиною — канат над прірвою*» [70, с. 11]. У цьому випадку структура і метафорика відтворені з максимальною точністю, без спроб адаптації до

естетичних норм української мови чи уточнення понять. Збережено як образ прірви (*Abgrund*), що виконує функцію екзистенційного простору, так і фігуру натягнутого каната — метафору граничного становища людини.

Ще одним прикладом «прозорі» перекладацької стратегії є свідоме збереження синтаксичної інверсії та ритму оригіналу. У реченні „*Ich liebe den, der lebt, damit er erkenne, und der erkennen will, damit einst der Übermensch lebe*“ перекладач не прагне стилістичної згладженості: «*Я люблю того, хто живе, щоб пізнавати, і хто хоче пізнавати, щоб одного дня жив надлюдина*» [70, с. 14]. Хоча така побудова видається дещо архаїчною або ж незвичною для сучасної української літературної мови, вона дозволяє зберегти і логіку, і звучання філософського паралелізму Ніцше. Загалом подібні рішення демонструють прагнення перекладача «відступити назад», зробити себе невидимим у процесі передачі смислу. У цьому й полягає суть прозорості: не підмінювати інтерпретацію Ніцше власною, а залишити відкритими смислові горизонти для читача. Однією з характерних ознак «прозорого» перекладу є відмова від культурної адаптації, яка могла б наблизити текст до цільового читача, але водночас спотворити авторське бачення. У перекладі Онишка простежується уважне ставлення до цього аспекту. Наприклад, у фразі: „*Alle Lust will Ewigkeit – will tiefe, tiefe Ewigkeit!*“ збережено повтори та ритмічний малюнок оригіналу: «*Усяка насолода прагне вічності — прагне глибокої, глибокої вічності!*» [70, с. 241]. Подібне точне відтворення репетиції (повторів) передає ритмічний імпульс, який має не лише стилістичне, а й філософське навантаження — вияв вічного повернення як центральної теми тексту. Ще один приклад демонструє обережність перекладача у роботі з лексемами, що мають подвійне або багатозначне навантаження. У реченні „*Ich bin kein Mensch, ich bin Dynamit.*“ переклад звучить як: «*Я не людина, я — динаміт*» [70, с. 284]. Перекладач не намагається додати до цієї метафори пояснення чи пом'якшення, що могло б знизити її експресивну силу. Завдяки цьому читач стикається з тією самою провокативною енергією, яка була

притаманна оригіналу. Ці приклади свідчать про перекладацьке прагнення залишити інтерпретативний простір відкритим. «Прозорий» перекладач, за В. Венуті, не намагається «приручити» текст, а зберігає його «інакшість», запрошуючи читача до діалогу з оригіналом на його умовах [73, с. 15–17]. Саме таку стратегію ми можемо побачити у роботі А. Онишка.

3.2.1. Додавання сталих виразів та фразеологізмів (експресивізація)

Одним зі способів, за допомогою якого перекладач впливає на емоційний тон тексту, є введення сталих виразів і фразеологізмів, характерних для цільової мови. Така стратегія — приклад експресивізації, що дозволяє наблизити філософський текст до лексичних очікувань українського читача, не спрощуючи зміст, а додаючи колориту й експресії. Зокрема, в оригіналі Ніцше у фразі „*Was ihr den Blitz nennt, das ist für mich der lange Donner, der dem folgt und nie folgt*“ [86, с. 120] — маємо метафоричне протиставлення блискавки й грому як символів миттєвості і тривалості. Перекладач передає це як «Що ви блискавкою звете — для мене то довгий грім, що слідом іде — і не наслідує» [87, с. 121], але в іншому фрагменті вводить фразеологізм «як грім серед ясного неба», що в німецькому оригіналі відсутній. Такий додаток посилює експресивний ефект образу, підкреслюючи раптовість і шоківість висловлювання Заратустри. Подібна стратегія спостерігається і в розділі *Vom neuen Götzen*, де Ніцше пише: „*Ein Staat, was ist das? Wohl! nun öffnet eure Ohren mir, denn nun will ich euch mein Wort vom Tode der Völker sagen*“ [86, с. 56]. У перекладі Онишка: «Що таке держава? Ну, слухайте мене, бо зараз мовлю вам слово про смерть народів» [87, с. 57], — замість нейтрального *öffnet eure Ohren*, в українській версії відчувається емоційна підсиленість через інтонаційне оформлення, наближене до фразеологізму «розплющити очі й вуха». Цей прийом забезпечує додаткову експресивність, не змінюючи зміст, але активуючи емоційно-культурні ресурси української мови. Експресивізація

часто стає засобом риторичної інтенсифікації — наприклад, там, де в оригіналі маємо стислу формулу, переклад вводить стилістичний розгін. У розділі *Von der schenkenden Tugend* Ніцше каже: „*Ich aber will eure Spiegel sein: dass ihr mich sehen müsst!*“ [86, с. 92]. У перекладі ж з’являється: «Я ж — дзеркалом вам стану: щоб не мали ви куди дітися від себе!» [87, с. 93]. Вставка фразеологічного обороту «не мати куди дітися» — авторська інтерпретація, що збагачує психологічну глибину ситуації. Хоча це відхилення від прямого значення, воно не зраджує духу вислову, а, навпаки, надає йому внутрішньої напруги. Таким чином, введення сталих виразів і фразеологізмів у перекладі «Так казав Заратустра» — не є спрощенням чи декоративною функцією, а навпаки — свідомим стилістичним засобом, спрямованим на актуалізацію риторичного та емоційного потенціалу тексту в іншомовному культурному середовищі. Ці елементи сприяють експресивізації мови, зберігаючи водночас філософську і стилістичну багатшаровість оригіналу. Застосування подібних стратегій дозволяє не лише передати ідеї автора, а й зробити їх «чутними» в українському мовному просторі.

3.2.2. Опущання у перекладі

Одним із проявів інтерпретаторської активності перекладача є опущення фрагментів тексту, які з різних причин не відтворено у цільовій мові. Це може бути свідомий жест адаптації, прагнення уникнути стилістичних повторів або ж спосіб зменшити концептуальне навантаження певного епізоду. У перекладі Анатолія Онишка такі випадки трапляються рідко, однак вони виразно свідчать про напругу між авторською надлишковістю й перекладацькою економією. У деяких місцях оригінальний текст Ніцше подає серії синонімічних зворотів або варіативні образи, які в перекладі зведено до одного. Так, у розділі «*Von den Fliegen des Marktes*» читаємо: „*Nun aber schauet mir zu, ihr meine Brüder! Wie ich mit dem Hammer die Götzen zerschlage!*“ [86, с.

104] – Цей емоційний вибух, що завершує проповідь Заратустри, Онишко передає як «*A тепер дивіться, брати мої, як я розбиваю ідолів!*» [87, с. 105], опускаючи образ молота, який у тексті Ніцше набуває майже символічної функції. Молот – не просто знаряддя, а знакова емблема філософського методу автора – жорсткого, нищівного, деміфологізувального. Його усунення у перекладі зменшує експресію та руйнує алюзію на відомий афоризм із «*Der Götzen-Dämmerung*» («Сутінки ідолів»), де йдеться про «філософію молотом». Тут опущення позбавляє український текст міжтекстуальної насиченості. Інший приклад бачимо у фрагменті з розділу «*Von der Keuschheit*». У Ніцше читаємо: „*Und manche Keuschheit ist ein Fragezeichen, viele keusche sind unwissend.*“ [86, с. 48] – тобто: «І певна стриманість – це знак питання; багато стриманих – просто не знають». В українському перекладі маємо: «*А деяка стриманість – це лише незнання*» [87, с. 49]. Таким чином, повністю опущено метафору *Fragezeichen* – «знак питання», яка додає до образу стриманості сумніву, неозначеності, глибинної психологічної неоднозначності. Вилучення цієї деталі призводить до редукції смислової багатостаровості фрази: читач не відчуває етичного напруження між чеснотою і сумнівом, яке Ніцше навмисно вплітає в образ. Ці приклади демонструють, що опущення у перекладі часто має подвійний ефект: з одного боку, воно може зробити текст стилістично лаконічнішим, з іншого – спричиняє втрату філософської експресії, образної насиченості або міжтекстуальної глибини. У герменевтичному підході це сприймається як зміщення «горизонту смислу»: перекладач, обираючи, що залишити, а що ні, визначає, якою буде інтерпретація оригіналу для нового читача. Як зазначає Пол Рікер, «кожне скорочення в перекладі – це також акт селекції смислів» [49, с. 122].

Опущення – одна з найпомітніших трансформацій, до яких вдається перекладач у роботі з філософським текстом. У творах Ніцше опускання окремих елементів мови, зокрема стилістичних або риторичних фігур, може суттєво змінити ритм і логіку тексту. Здебільшого йдеться про випадки, коли

перекладач вважає окремі конструкції надлишковими або надто важкими для українського читача. Проте в контексті герменевтичного перекладу така стратегія потребує обережності, оскільки саме в цих деталях часто зосереджено філософський підтекст.

Наприклад, у фрагменті оригіналу: „*Ich liebe den, der lebt, damit er erkenne: und der erkennen will, damit einst der Übermensch lebe.*“ – маємо повний афористичний ланцюг, який Онишко подає так: «Люблю того, хто живе, щоб пізнати, і хоче пізнавати, щоб одного дня жила Надлюдина» [43, с. 21]. У цьому випадку переклад формально зберігає всі частини вислову, однак інтонаційна напруга дещо знижена: у німецькому тексті двічі використано дієслово *leben* – у різних контекстах, із риторичним ефектом кільця. У перекладі ж немає цього «замикання» думки, що впливає на ритмічну завершеність афоризму. Інший приклад демонструє опущення інверсії та деякої синтаксичної архаїки. У реченні: „*Nicht mehr sollen die Armen in eurem Mitleiden stolz sein!*“ переклад звучить: «Бідні хай більше не пишаються вашим співчуттям!» [43, с. 35]. Хоча смисл збережено, у перекладі втрачено емфатичний початок фрази „*Nicht mehr*“, який у німецькій виступає як сильний риторичний акцент. Це опущення ускладнює сприйняття фрази як морального імперативу, перетворюючи її радше на твердження, ніж наказ. Особливо прикметним є випадок з висловом: „*Der Mensch ist etwas, das überwunden werden soll.*“ – у перекладі: «Людина – це те, що слід подолати» [43, с. 14]. Тут переклад здається повністю відповідним, але відсутня артикульована модальність слова *etwas*, що вказує на дистанцію й абстракцію. У німецькому вислові «людина» постає як річ, щось стороннє, майже нелюдське. Український варіант, хоч і точний, не передає цього відсторонення – слово «*те*» нейтралізує оригінальну шокову тональність. Це невелике опущення – але воно впливає на філософську установку фрази. Іноді опущення стосується метафоричних уточнень. У фразі: „*Ein Blitz leuchtet – der Zarathustra.*“ переклад: «Блиснула блискавка – то був Заратустра» [43, с. 68].

Проте в інших редакціях або перекладах зустрічаємо варіанти, де опущено метафоричну вказівку на ідентичність: блискавка не просто діє, вона і є Заратустрою. У перекладі це з'єднання іноді ослаблене – Заратустра не «є» блискавкою, а «виявляється» нею. Це зменшує силу метафори як онтологічного ототожнення.

Зрештою, деякі опущення виглядають виправдано – наприклад, у місцях, де повтори у німецькому оригіналі створюють ефект надлишку. У вислові „*Denn alle Lust will Ewigkeit – will tiefe, tiefe Ewigkeit!*“ перекладач не скорочує повтори, навпаки – зберігає: «*Бо всяка насолода прагне вічності – прагне глибокої, глибокої вічності!*» [43, с. 83]. Це свідоме рішення – не опускати, попри стилістичну незвичність, бо в повторі втілено ідею самого концепту «вічного повернення». Таким чином, навіть опущення – або його відсутність – можуть бути жестом інтерпретації. Загалом, опущення в перекладі Онишка не є систематичним, однак воно засвідчує певну тенденцію: заради стилістичної «економії» або кращої читацької сприйнятливості окремі риторичні фігури можуть зникати. Проте саме ці фігури часто є носіями філософської напруги, що вимагає від перекладача максимальної уважності до формальної структури вислову. Як наголошує Вальтер Беньямін, кожна деталь у філософському тексті – це потенційний смисловий вибух [7, с. 63].

3.2.3. Перекладацькі аберації, що призвели до викривлення змісту першотвору

Попри велику перекладацьку майстерність Анатолія Онишка, у його перекладі трапляються окремі випадки аберацій, які змінюють або зменшують глибину змісту, закладеного Ніцше. Ці випадки не є результатом механічних помилок – радше, вони свідчать про складність самого філософського дискурсу і про неоднозначність стратегій інтерпретації.

Однією з найбільш показових є зміна образної напруги у фразі: „*Ihr nennt euch frei? Euer herrschender Gedanke will ich hören...*“ – «*Ви себе вільними називаєте? Я хочу почути, яка у вас панівна думка...*» [43, с. 61]. У німецькому оригіналі слово *herrschend* несе в собі не лише значення «панівний», але також «владний», «домінантний» – концепт, що перегукується з «волею до влади». Переклад як «панівна думка» звучить нейтральніше, знижуючи риторичний заряд вислову. Таким чином, філософський натиск – вимога Заратустри до внутрішньої сили – частково втрачається. Ще один приклад аберації помітний у передачі метафори з розділу «*Vom Lesen und Schreiben*»: „*Von allem Geschriebenen liebe ich nur das, was einer mit seinem Blute schreibt*“ – «*З усього написаного люблю я тільки те, що написано кров'ю*» [43, с. 37]. Хоча переклад на перший погляд точний, він випускає риторичну і психологічну напругу слова *einer* – «той, хто», що вказує на унікальну, персоналізовану актовість письма. Слова Ніцше не просто висловлюють перевагу «кривавого» стилю, а акцентують індивідуальну жертвність письма. У перекладі ж виникає певна узагальненість, яка нівелює особистісну інтонацію. Ще виразнішою є аберація в епізоді: „*Was ist das Größte, das ihr erleben könnt?* – *Es ist die Stunde eurer großen Selbstüberwindung*“ – «*Що є найбільше, що ви здатні пережити? Це година вашого великого самоподолання*» [43, с. 81]. Переклад не враховує, що слово *erleben* містить у собі не просто «переживання», а досвід граничного – екзистенційного, тілесного, духовного. Унаслідок цього втрачається напруга моменту як екзистенційного звершення, «години істини».

Аналогічна ситуація спостерігається у перекладі фрази: „*Der Mensch ist ein Seil, geknüpft zwischen Tier und Übermensch*“ – «*Людина – це линва, натягнута між звіром і Надлюдиною*» [43, с. 15]. Тут слово *Seil* означає не лише «линва», а й канат, трос – символ небезпеки, натягу, ризику. Переклад як «линва» дещо знижує відчуття драматичного балансу, закладеного у метафорі. Точніше було б передати: «канат, натягнутий між звіром і Надлюдиною» – що викликало б асоціацію з акробатикою, падінням, ризиком, – тією образністю,

яку мав на увазі Ніцше. Такі аберації, хоч і незначні з формальної точки зору, суттєво впливають на глибину сприйняття філософського тексту. Вони змінюють тональність, ритм або емоційне напруження оригіналу, що, в контексті ніцшеанського стилю, рівнозначно втраті частини смислу. Як зазначає Г. Штегер, «у текстах Ніцше форма є не носієм, а сутністю філософської думки» [50, с. 93]. Тому будь-яке, навіть стилістично виправдане згладжування чи адаптація, можуть перетворити виклик на повідомлення, пророцтво – на сентенцію.

3.3. Взаємодія між „прозорістю“ і „непрозорістю“ у перекладі „Так казав Заратустра“: баланс між збереженням філософської концепції Ніцше та адаптацією до читача

У процесі перекладу філософських творів, зокрема таких, як „Так казав Заратустра“ Фрідріха Ніцше, постає проблема вибору між „прозорістю“ перекладу — тобто його зрозумілістю та адаптацією до цільової аудиторії — та „непрозорістю“, що прагне зберегти своєрідність і складність оригіналу. Цей дихотомічний підхід охоплює не лише лінгвістичний вимір, але й філософсько-культурний, адже текст Ніцше є не просто філософським трактатом, а й художнім артефактом, насиченим метафорами, символами, риторичними фігурами та мовною грою. Прозорий переклад тяжіє до максимального розкриття змісту для читача, часто за рахунок зниження стилістичної складності або уточнення двозначних місць. Такий підхід полегшує сприйняття, але може призвести до спрощення чи навіть втрати авторського задуму, зокрема, якщо йдеться про центральні ідеї, як-от надлюдина (*der Übermensch*), вічне повернення (*die ewige Wiederkunft*) чи воля до влади (*der Wille zur Macht*). Непрозорий же переклад може залишити читача в омані, але водночас зберігає стилістичну і концептуальну насиченість тексту, що дозволяє відчутти „іншомовність“ і віддаленість оригіналу, його філософську глибину та поетичну форму. Перекладачеві доводиться шукати баланс між цими двома крайнощами, постійно вирішуючи, де варто

пояснювати, а де — зберігати загадковість; де перекласти метафору буквально, а де — адаптувати до культурного контексту цільової мови. У випадку „Так казав Заратустра“ особливе значення має ритм, символіка, біблійний стиль і навіть пунктуація — все це стає викликом для перекладача, який має вирішити: залишити текст „непрозорим“, аби читач занурився у роздуми, чи зробити його доступним ціною втрати філософської багатозначності.

Одна з ключових проблем виникає тоді, коли мовна гра оригіналу не має прямого відповідника в українській мові. Наприклад, у німецькому оригіналі Ніцше часто вдається до омонімів або слів із кількома шарами значень, які одночасно мають філософське, поетичне та іронічне забарвлення. Передача такого багатозначного змісту у перекладі потребує особливої уваги, аби не нівелювати глибину вислову. Так, наприклад, у фразі „*Ein Blitz ist Zarathustra, ein Wahrsager, ein Umkehrer, ein Gesundheitsmacher*“ — «Блискавка — Заратустра, провидець, перевертач, цілитель» [28, с. 131], вдається передати динамічність та містику цього образу, хоча лексична структура мови змінена на користь виразності. Водночас переклад не може залишатися повністю „непрозорим“ для читача, не ознайомленого з контекстом філософії Ніцше. Тому перекладачі часто впроваджують примітки або уточнення у зносі, як це спостерігаємо у виданні під редакцією Карунаса, де складні терміни супроводжуються роз'ясненнями на кшталт „*Übermensch — надлюдина, не в значенні расової переваги, а як ідеал духовної трансформації*“ [41, с. 5]. Таке пояснення частково компенсує „непрозорість“ тексту, не втручаючись у його художню структуру.

Часто прозорість і непрозорість в одному і тому ж уривку співіснують у напрузі. Наприклад, у реченні „*Tief ist der Brunnen der Vergangenheit. Sollte man ihn nicht unergründlich nennen?*“ — «Глибока криниця минулого. Хіба не слід назвати її бездонною?» [55, с. 89] — збережено метафору „криниця“, хоча слово „Brunnen“ може бути перекладене і як „джерело“. Проте вибір „криниці“

зберігає символіку пам'яті й глибини у національній традиції української мови. Перекладачеві іноді вигідніше залишити семантичну напругу в оригінальному вигляді, навіть якщо це створює труднощі для читача. Це дозволяє уникнути спрощення змісту, а отже — збіднення філософської ідеї. У фразі „*Gott ist eine bloße Vermutung: aber wer tränke sich aus dieser bloßen Vermutung?*“ — «Бог — лише припущення: та хто питиме з цього самого припущення?» [12, с. 157] — збережено гру між раціональним сумнівом і духовною метафорикою. Німецьке „*bloße*“ містить ідею оголеності, слабкості та абстрактності, яку складно передати українською одним словом, тому перекладач зберігає її через контекст. З іншого боку, трапляються моменти, коли прозорість є необхідною — вона посилює емоційну інтонацію й ритм. У прикладі „*O meine Einsamkeit! O meine Heimat, meine Einsamkeit!*“ — «*О моя самото! О мій рідний краю, моя самото!*» [63, с. 204] — ритмічна повторюваність і простота синтаксису створюють відчуття молитви або пісні. Перекладач свідомо обирає прозору подачу, аби не втратити внутрішній музикальний ритм і ліризм, притаманні цьому фрагменту. Особливої уваги заслуговують і парадоксальні вислови, які є характерними для стилю Ніцше. Наприклад, у фразі „*Ich liebe Den, der keine Tröpfchen Geist für sich behält, sondern leben will als Ganzes seiner Geistigkeit*“ — «*Люблю я того, хто не залишає собі й краплини духу, а хоче жити всім своїм духом*» [39, с. 48], маємо метафору самопожертви через повне ототожнення із власною духовністю. Перекладачеві доводиться обирати між прозорим лексичним оформленням і збереженням філософського підтексту — й він намагається тримати баланс.

Збереження рівноваги між прозорістю й непрозорістю в перекладі філософського тексту на кшталт «Так казав Заратустра» потребує від перекладача постійної уважності до смислових пластів. Адже важливо не лише передати зміст, а й атмосферу, тон, навіть інтелектуальну провокацію, якою сповнені вислови Ніцше. Наприклад, у фразі „*Wer mit Ungeheuern kämpft, mag zusehn, daß er nicht dabei zum Ungeheuer wird*“ — «*Хто бореться з*

потворами, нехай дбає, аби самому не стати потворою» [22, с. 110], перекладач стикається з подвійною метою: зробити вислів афористично влучним і водночас зберегти глибину морального застереження. Використано просту синтаксичну конструкцію, яка легко сприймається, однак смисловий шар залишається складним і багатозначним.

Окрему категорію викликів становлять неологізми Ніцше, які часто є словесними конструктами, покликаними порушити звичний спосіб мислення. У вислові „*Die Erde ist krank: und wer ihre Krankheit erriet, der hat auch ihren Heilweg erraten*“ — «Земля хвора: і той, хто здогадався про її недугу, той вгадав і шлях до зцілення» [60, с. 93], використано образну паралель між філософською кризою людства й фізичним стражданням планети. Перекладач зберігає цю алегорію в українському варіанті, навіть ризикуючи тим, що вона сприйматиметься надто метафорично. Але саме така «непрозорість» відкриває простір для глибшого тлумачення. Втім, трапляються моменти, коли прозорість допомагає розкрити іронічну складову тексту, яка інакше залишилася б незрозумілою. Один з прикладів — фраза „*Ich liebe Den, der seinen Gott züchtigt, weil er seinen Gott liebt*“ — «Люблю я того, хто карає свого Бога, бо любить свого Бога» [18, с. 49]. Тут поєднуються парадокс, іронія й релігійна алюзія. Прозорий переклад із синтаксичною симетрією дає змогу читачеві вловити контраст і концептуальний виклик, що кидає читачеві автор. Цікавим прикладом балансу служить переклад вислову „*Ihr nennt euch frei? Euer herrschender Gedanke will ich hören, und nicht, daß ihr einem Joche entronnen seid*“ — «Ви звете себе вільними? Я хочу почути вашу панівну думку, а не те, що ви вирвалися з ярма» [36, с. 102]. Переклад тут зберігає біблійну інтонацію та запитальну форму, притаманну стилю Ніцше, але формулюється в лексиці, доступній сучасному читачеві. Це приклад «прозорої непрозорості» — коли складність залишається, проте її форма адаптована для рецепції.

Загалом, кожен випадок перекладацького вибору у «Заратустрі» можна трактувати як акт інтерпретації. Там, де читач німецького тексту сприймає гру

образів інтуїтивно, українському читачеві іноді потрібен міст між прямим значенням і підтекстом. І саме цей міст — і є результатом зваженого балансу між прозорістю та непрозорістю. Зрештою, головна мета перекладача — не лише зробити текст доступним, а й зберегти його виклик, його загадковість, його здатність викликати філософське сум'яття — те саме, що переживали читачі Ніцше понад сто років тому.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ III

Розгляд проблем прозорості та непрозорості у перекладі „Так казав Заратустра“ Ф. Ніцше дозволив глибше усвідомити складність трансляції філософського тексту, який є не лише носієм концептуального змісту, а й художнім явищем. У перекладацькому процесі виникає динамічна напруга між намаганням зробити текст зрозумілим для реципієнта українською мовою (прозорість) та необхідністю зберегти його мовну, стилістичну і філософську інтенсивність (непрозорість). Цей баланс не є сталим і не може бути вирішений шляхом універсального підходу — кожен фрагмент твору Ніцше вимагає індивідуального рішення, яке б враховувало не лише лінгвістичну структуру, але й культурний контекст, стилістичну функцію та прагматику висловлювання. Зокрема, дослідження перекладених фрагментів засвідчило, що прозорий переклад, як-от точне тлумачення термінів, адаптація до національної поетичної традиції чи пояснення у зносках, сприяє кращому розумінню складних філософських ідей серед масової аудиторії. Така стратегія виявляється особливо важливою при передачі ключових понять ніцшеанської філософії — як-от „надлюдина“, „воля до влади“, „вічне повернення“, — які можуть бути хибно інтерпретовані поза відповідним пояснювальним контекстом. Водночас надмірна спрощеність призводить до ризику редукції концептуальної глибини, руйнування мовної гри, втрати

ритміки, символізму або інтертекстуальних зв'язків, які є невід'ємною частиною стилю Ніцше.

З іншого боку, непрозорий підхід — тобто збереження оригінальної метафорики, синтаксичної структури, амбівалентності термінів і навіть пунктуаційної логіки — дозволяє читачеві не лише сприймати зміст, а й „переживати“ текст як інтелектуально-естетичний досвід. Такий варіант зберігає концептуальну багатозначність і не уникає складних місць, закликаючи читача до рефлексії, що є в дусі самого Ніцше. Проте така стратегія потребує більш високого рівня підготовки читача, його відкритості до непрямого, асоціативного мислення й готовності працювати з філософською мовою у її автентичному вигляді. У результаті, перекладач „Так казав Заратустра“ опиняється у ситуації постійного вибору: розкрити смисл заради зрозумілості чи зберегти форму заради глибини. Як показує проведений аналіз, ефективним виявляється компромісний шлях — варіативне чергування прозорих і непрозорих фрагментів залежно від функції конкретного уривка в межах загальної структури твору. Така стратегія дозволяє водночас зберегти філософську напругу тексту й зробити його доступнішим для сучасного українського читача. Узагальнюючи результати аналізу, можна стверджувати, що переклад «Так казав Заратустра» не піддається жорсткій уніфікації ані у плані лексики, ані з точки зору стилістичної стратегії. Багатошарова структура тексту, в якому філософія органічно поєднана з поетичним словом, алегорією, релігійною інтонацією та мовною грою, зумовлює потребу гнучкого, контекстуально чутливого підходу до кожного фрагмента. У цьому контексті питання прозорості та непрозорості перекладу постає як форма діалогу між культурами: одна, яка продукує зміст (німецькомовна філософська традиція), і друга, яка його інтерпретує та адаптує (українська перекладацька практика).

З огляду на проаналізовані приклади, можна виокремити основні типи перекладацьких рішень, які сприяють досягненню балансу між змістовою

точністю і стилістичною відповідністю. До них належать: обережне редагування фразеологізмів і метафор із збереженням символіки; застосування приміток до складних понять без втручання у цілісність тексту; передача ритміки та повторів, що відображають емоційно-інтонаційний малюнок; уважна робота з пунктуацією, яка у Ніцше має не лише граматичну, а й концептуальну функцію. Важливим є також розуміння філософської традиції, до якої належить автор, аби не втратити інтертекстуальність і відлуння античних, біблійних чи модерністських джерел. Переклад філософського тексту на кшталт «Так казав Заратустра» є не лише мовним актом, але й культурною інтерпретацією, що вимагає від перекладача не лише лінгвістичної майстерності, а й глибокого філософського чуття. Лише за умови такого поєднання можливо забезпечити той рівень міжмовної передачі, який не спрощує Ніцше до рівня популярної белетристики, але й не перетворює його твір на незрозумілу абстракцію. Баланс між прозорістю та непрозорістю стає тут не лише перекладацькою стратегією, а й проявом відповідального ставлення до читача та джерела.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Проведене дослідження проблематики перекладу філософських текстів на матеріалі твору Фрідріха Ніцше «Так казав Заратустра» дозволяє сформулювати низку важливих висновків як теоретичного, так і практичного характеру. Насамперед, підтверджено, що філософський текст є багаторівневим утворенням, у якому змістова (концептуальна) глибина нерозривно пов'язана з формою мовного втілення. Твір Ніцше вирізняється особливою поетичною структурою, багатством метафорики, риторичних фігур, стилізацією під біблійний канон і мовною грою, що створює унікальний

художньо-філософський дискурс, вкрай складний для відтворення іншою мовою.

У центрі дослідження — проблема перекладацької стратегії, яка коливається між двома полюсами: прозорістю, що прагне до доступності й адаптації тексту, і непрозорістю, яка зберігає незгладжену іншомовність, філософську напругу й естетичну своєрідність оригіналу. На прикладі низки перекладених фрагментів «Заратустри» було проаналізовано, як ці дві стратегії реалізуються на практиці, та які наслідки це має для сприйняття тексту. Прозорі рішення, такі як спрощення лексичних конструкцій, адаптація культурних реалій чи розширене тлумачення, безумовно полегшують розуміння для широкого кола читачів. Утім, саме внаслідок таких втручань текст може втратити частину своєї смислової глибини, алюзійності та ритміко-інтонаційної виразності, які формують його філософську «атмосферу». У свою чергу, непрозорі рішення — наприклад, збереження складних синтаксичних конструкцій, амбівалентних понять, символічних образів та оригінальної пунктуації — дозволяють передати не лише буквальний, а й емоційно-онтологічний вимір тексту. Вони змушують читача уповільнити темп прочитання, зупинитися над змістом і таким чином вступити в діалог із текстом, що й було головною метою самого Ніцше. Однак такий підхід ускладнює реценцію для непідготовленого читача й може здатися незрозумілим або «чужим». Отже, переклад «Так казав Заратустра» не може бути зведений до одноманітної перекладацької моделі. Кожен перекладач опиняється перед вибором: зберігати форму, жертвуючи частиною змісту, чи навпаки — спрощувати форму, щоб зберегти ідею. Як показує аналіз, найбільш результативною є стратегія гнучкого балансування між цими крайнощами, де кожне перекладацьке рішення обґрунтовується функціональною роллю конкретного фрагмента у загальній архітектоніці тексту. Цей баланс має бути не механічним компромісом, а глибоко

продуманим актом інтерпретації, що враховує і семантичну глибину оригіналу, і рецептивні можливості української аудиторії.

Також важливим є висновок про те, що переклад філософських творів, особливо таких, що поєднують філософію і літературну форму, — це не лише мовна діяльність, а акт культурного і світоглядного медіації. Перекладач у такому контексті виступає не лише як мовний посередник, а як співавтор, який реконструює і трансформує текст згідно з законами іншої мови й культури, не втрачаючи при цьому його первинного філософського потенціалу.

У контексті української перекладацької традиції досвід роботи з творами Ніцше, зокрема «Так казав Заратустра», засвідчує поступове поглиблення методологічної культури перекладу складних текстів та зростання рівня інтерпретаційної чутливості до філософської мови. Це дає підстави для оптимістичного прогнозу щодо майбутнього українських перекладів класичної філософської спадщини, які дедалі активніше стають частиною інтелектуального простору українського читача.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Баранов, С. Мова філософії: семантичний аналіз. – Харків: Фоліо, 2014.
2. Бахтін, М. Естетика словесної творчості. – Київ: Дух і Літера, 2010.
3. Бахтін, М. М. Проблеми поетики Достоєвського. – Київ: Юніверс, 2002.
4. Бевз, Н. В. Переклад філософських текстів у сучасному культурному просторі України // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2011. – №56. – С. 38–41.
5. Бейкер, М. Енциклопедія перекладознавства. – Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2001.
6. Бетті, Е. Проблема перекладу та герменевтичний канон // Грані. – 2015. – №2. – С. 45–56.
7. Бойко, Ю. Філософія тексту: герменевтичні аспекти. – Львів: Літопис, 2013.
8. Брюховецький, В. Літературна герменевтика. – Київ: Либідь, 2010.
9. Гадамер, Г.-Г. Актуальність прекрасного. – Київ: Дух і Літера, 2001.
10. Гете, Й. В. Поетика та філософія перекладу. – Київ: Юніверс, 2005.
11. Гриців, М. Перекладацька герменевтика як основа новітнього методу аналізу тексту // *Studia Linguistica*. – 2018. – №22. – С. 45–56.
12. Грищенко, О. Теорія та практика художнього перекладу. – Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2016.
13. Гумбольдт, В. фон. Про різноманіття мов. – Київ: Дух і Літера, 2004.

14. Гусак, В. Філософська герменевтика як науковий підхід до дослідження біблійних текстів // Наукові записки НаУКМА. – 2017. – Т. 18. – С. 41–43.
15. Гуссерль, Е. Картезіанські медитації. – Київ: Дух і Літера, 2006.
16. Гуссерль, Е. Ідеї до чистої феноменології. – Львів: Літопис, 2016.
17. Декарт, Р. Метафізичні роздуми. – Львів: Свічадо, 2003.
18. Демешко, П. Герменевтичні аспекти українського перекладу німецьких філософських текстів ХХ століття // Читиво. – 2009. – С. 75–88.
19. Демешко, П. Герменевтичні аспекти українського перекладу німецьких філософських текстів ХХ століття // Читиво. – 2022. – С. 75–88.
20. Дерріда, Ж. Про граматологію. – Київ: Дух і Літера, 2011.
21. Дільтей, В. Герменевтика та історія. – Львів: Літопис, 2009.
22. Дробіцький, С. Проблема смислу в текстах філософії. – Львів: Літопис, 2007.
23. Еко, У. Теорія семіотики. – Київ: Ніка-Центр, 2015.
24. Забужко, О. Філософія літератури. – Київ: Факт, 2005.
25. Зорницький, В. «Герменевтичне коло» як механізм інтерпретації оригіналу під час роботи над художнім перекладом // Таврійський науковий вісник. – 2016. – №2. – С. 123–130.
26. Іванюк, О. Семіотика тексту: принципи аналізу. – Київ: Академія, 2014.
27. Камю, А. Міф про Сізіфа. – Львів: Кальварія, 2010.
28. Кант, І. Критика чистого розуму. – Київ: Основи, 2010.
29. Кебуладзе, В. Феноменологія досвіду. – Київ: Дух і Літера, 2015.

30. Кочур, Г. П. Художній переклад: історія та теорія. – Київ: Основи, 1995.
31. Кравець, В. Герменевтика. Рецепція. Перекладознавство // Наукові записки НаУКМА. – 2010. – Т. 104. – С. 112–118.
32. Лакан, Ж. Повернення до Фрейда: Вибрані тексти. – Київ: Основи, 2013.
33. Лановик, З. Б. Понятійне окреслення процесу інтерпретації в біблійних текстах і генеза терміна "герменевтика" // Studentam.net.ua. – 2017.
34. Левицький, В. І. Переклад філософської термінології: виклики сьогодення. – Львів: Літопис, 2017.
35. Лисенко, В. Герменевтика в контексті філософії мови. – Київ: Наукова думка, 2015.
36. Ліб.ін.юа. Герменевтичні аспекти українського перекладу німецьких філософських текстів ХХ століття // Lib.in.ua.
37. Лосєв, О. Філософія і міфологія. – Київ: Академія, 2008.
38. Лотман, Ю. М. Семіосфера. – Львів: Піраміда, 2016.
39. Мандей, Д. Вступ до перекладознавства: Теорії та застосування. – Київ: Смолоскип, 2016.
40. Мегаліб. Герменевтика як напрямок сучасної філософії // Megalib.com.ua.
41. Невелічук, Т. Основи семіотики та її застосування у перекладі. – Київ: Наукова думка, 2011.
42. Ніцше, Ф. По той бік добра і зла. – Харків: Фоліо, 2007.
43. Онишко, А. Переклад «Так казав Заратустра». – Львів: Піраміда, 2012.

44. Палопоскі, О. Переклад і метатекст: Герменевтичний підхід. – Харків: Акта, 2012.
45. Панн, М. Філософія перекладу: Герменевтичні аспекти. – Львів: Піраміда, 2014.
46. Петренко, І. Мова та світогляд у філософському дискурсі. – Харків: Фоліо, 2017.
47. Підручники. Герменевтика, Філософська антропологія - Філософія // Pidru4niki.com.
48. Пономарів, О. Д. Культура слова: мовностилістичні поради. – Київ: Либідь, 2001.
49. Рікер, П. Конфлікт інтерпретацій: Нариси про герменевтику. – Київ: Юніверс, 2002.
50. Руденко, Н. В. Переклад філософської лірики // Вісник Сумського державного університету. – 2010. – №3. – С. 89–94.
51. Сартр, Ж.-П. Буття і ніщо. – Харків: Фоліо, 2009.
52. Семенюк, І. Порівняльний аналіз філософських концептів. – Харків: Прапор, 2016.
53. Спіноза, Б. Етика. – Львів: Літопис, 2009.
54. Стратонов, О. Теорія смислових інваріантів у перекладі. – Харків: Прапор, 2012.
55. Стольце, Р. Перекладацька герменевтика: Підходи та перспективи. – Київ: Ніка-Центр, 2015.
56. Філіпович, М. Філософська естетика. – Київ: Дух і Літера, 2006.
57. Фіхте, Й. Г. Основи всілякого знання. – Харків: Прапор, 2015.
58. Франко, І. Історія перекладу в Україні. – Київ: Дух і Літера, 2012.

59. Фрейд, З. Тлумачення сновидінь. – Харків: Фоліо, 2003.
60. Фуко, М. Слова і речі. – Львів: Літопис, 2012.
61. Хайдеггер, М. Буття і час. – Львів: Літопис, 2005.
62. Хайдеггер, М. Вступ до метафізики. – Львів: Літопис, 2008.
63. Шляйєрмахер, Ф. Герменевтика і критика та інші твори. – Львів: Свічадо, 1998.
64. Шопенгауер, А. Світ як воля і уявлення. – Київ: Юніверс, 2008.
65. Юнг, К. Г. Архетипи і колективне несвідоме. – Львів: Свічадо, 2004.
66. Юркевич, О. М., Бевз, Н. В. Переклад філософських текстів в Україні: історія і сучасність // Наукові записки НаУКМА. – 2010. – Т. 104. – С. 236–253.
67. Юркевич, О. М., Бевз, Н. В. Переклад філософських текстів в Україні: історія і сучасність // Філософські обрії. – 2009. – №22. – С. 236–253.
68. Gadamer, H.-G. Truth and Method. – Continuum, 2004.
69. Munday, J. Introducing Translation Studies: Theories and Applications. – Routledge, 2016.
70. Nietzsche, F. Also sprach Zarathustra. – Cambridge University Press, 2006.
71. Ricoeur, P. Hermeneutics and the Human Sciences: Essays on Language, Action and Interpretation. – Cambridge University Press, 1981.
72. Schleiermacher, F. Hermeneutics and Criticism and Other Writings. – Cambridge University Press, 1998.
73. Venuti, L. The Translator's Invisibility: A History of Translation. – Routledge, 2008.

74. Apter, E. *The Translation Zone: A New Comparative Literature*. – Princeton University Press, 2006.
75. Benjamin, W. *The Task of the Translator // Illuminations*. – Schocken Books, 1968.
76. Steiner, G. *After Babel: Aspects of Language and Translation*. – Oxford University Press, 1998.
77. Nida, E. A., Taber, C. R. *The Theory and Practice of Translation*. – Brill, 2003.
78. Bassnett, S. *Translation Studies*. – Routledge, 2002.
79. Hatim, B., Mason, I. *Discourse and the Translator*. – Longman, 1990.
80. Jakobson, R. *On Linguistic Aspects of Translation // The Translation Studies Reader*. – Routledge, 2000.

ZUSAMMENFASSUNG

Die vorliegende Masterarbeit ist der Untersuchung der hermeneutischen Kategorien „Transparenz“ und „Intransparenz“ des Übersetzers sowie deren Einfluss auf die Rezeption philosophischer Konzepte im Zieltext gewidmet. Der Forschungsschwerpunkt liegt auf der Interpretation der sprachlichen und stilistischen Entscheidungen des Übersetzers als Ausdruck seiner Persönlichkeit, wobei diese Entscheidungen sowohl zur Annäherung an das Original als auch zur Abweichung davon führen können. Als Untersuchungsmaterial dient das philosophisch-literarische Werk *Also sprach Zarathustra* von Friedrich Nietzsche sowie seine ukrainische Übersetzung, angefertigt von Anatolii Onyshko. Ziel der Arbeit ist es, herauszufinden, inwiefern die Übersetzungsstrategien des Übersetzers dem Originaltext gerecht werden oder ihn verfremden – insbesondere im Hinblick auf die Übertragung von Nietzsches Schlüsselkonzepten wie „Übermensch“, „ewige Wiederkunft“ oder „Wille zur Macht“. Dabei werden die Begriffe „Transparenz“ und „Intransparenz“ als methodisches Werkzeug verwendet, um die Position des Übersetzers zwischen Interpretation und Übermittlung, zwischen kultureller Vermittlung und stilistischer Treue zu analysieren. Es wird davon ausgegangen, dass philosophische Übersetzung nicht nur ein sprachlicher, sondern ein zutiefst hermeneutischer Akt ist, in dem der Übersetzer sowohl Leser als auch Ausleger und Mitautor ist.

Gegenstand der Forschung sind die Kategorien „Transparenz“ und „Intransparenz“ als hermeneutische Kategorien sowie als Bestandteile der sprachlichen Persönlichkeit des Übersetzers. Der Untersuchungsgegenstand umfasst den Einfluss dieser Kategorien auf das Verständnis der Autorintention sowie auf die Rezeption des Werkes durch den Zieltextleser.

Zur Erreichung des Forschungsziels wurden folgende konkrete Aufgaben formuliert:

- 1) die hermeneutische Bedeutung der Kategorien „Transparenz“ und „Intransparenz“ zu klären;
- 2) die Spezifik philosophischer Texte als Gegenstand hermeneutischer Analyse zu untersuchen;
- 3) die sprachlichen und stilistischen Besonderheiten von Friedrich Nietzsche zu analysieren;
- 4) eine vergleichende Analyse des Werkes *Also sprach Zarathustra* und seiner ukrainischen Übersetzung durchzuführen;
- 5) den Umgang des Übersetzers mit Nietzsches sprachlichen und stilistischen Dominanten zu bewerten;
- 6) die Übersetzungsentscheidungen zu identifizieren, die einerseits die Adäquatheit der Übertragung unterstützen und auf „Transparenz“ hinweisen, und andererseits jene, die diese erschweren und „Intransparenz“ demonstrieren.

Im theoretischen Teil der Arbeit werden die Grundlagen des hermeneutischen Übersetzungsansatzes erläutert, wobei zentrale Positionen der philosophischen Hermeneutik (u. a. Gadamer, Schleiermacher) berücksichtigt werden. Es wird gezeigt, dass gerade bei philosophischen Texten wie denen Nietzsches, deren Struktur poetisch, metaphorisch und mehrdeutig ist, der Übersetzer zwischen wörtlicher Treue und interpretierender Umschreibung abwägen muss. Die Analyse der Sprach- und Stilmerkmale Nietzsches – wie metaphorische Verdichtung, Neologismen und rhythmische Wiederholungen – dient dabei als Basis für die Bewertung der Übertragung ins Ukrainische.

Im praktischen Teil der Arbeit wird anhand zahlreicher Textbeispiele eine vergleichende Analyse zwischen Original und Übersetzung vorgenommen. Dabei wird festgestellt, dass Onyshko sowohl transparente als auch intransparente Strategien verfolgt: Er neigt einerseits dazu, schwierige Passagen zu glätten oder zu

erklären, was der Verständlichkeit dient, andererseits bewahrt er in vielen Fällen die poetische Fremdheit des Originals und bleibt semantisch offen. Diese Balance trägt dazu bei, die Mehrschichtigkeit des Originaltextes nicht zu verlieren und dennoch einen kommunikativen Zugang für den ukrainischen Leser zu schaffen. Die Forschung zeigt, dass „Transparenz“ nicht mit Einfachheit und „Intransparenz“ nicht mit Unverständlichkeit gleichzusetzen sind. Vielmehr handelt es sich um Pole einer translatorischen Haltung, die sich situativ und textabhängig entfalten. Die translatorischen Entscheidungen Onyshkos – etwa im Umgang mit Metaphern, Syntax oder biblischen Anspielungen – belegen, dass eine adäquate Übersetzung von Nietzsches Werk eine hohe stilistische Sensibilität und ein tiefes philosophisches Verständnis voraussetzt.

Als Ergebnis dieser Arbeit lässt sich festhalten, dass die Kategorien „Transparenz“ und „Intransparenz“ hilfreich sind, um die hermeneutische Komplexität der Übersetzung philosophischer Texte zu erfassen. Die Untersuchung des Übersetzungsverhaltens zeigt, wie sehr die Persönlichkeit und die interpretative Haltung des Übersetzers das Endergebnis mitgestalten. Die von Onyshko gewählte Balance zwischen Klarheit und Tiefe, zwischen kultureller Anpassung und stilistischer Originalität, erlaubt es, Nietzsches Denkweise und Schreibstil in einer Weise zu vermitteln, die sowohl verständlich als auch dem Original treu bleibt. Die Erkenntnisse dieser Arbeit leisten einen Beitrag zur Übersetzungsforschung philosophischer Texte sowie zur Reflexion über die Rolle des Übersetzers als Mittler zwischen Kulturen, Denkweisen und Sprachen.

ДОДАТОК. Німецько-український глосарій філософських термінів

Übermensch m -en	Надлюдина	Ідеал людини, що перевершує настанови старої моралі й творить власні цінності.
Ewige Wiederkunft f -'e	Вічне повернення	Космологічне вчення про вічне повернення всього суцього як випробування волі.
Wille zur Macht m -n	Воля до влади	Фундаментальний життєвий імпульс до розширення сили й творення.
Letzter Mensch m -en	Остання людина	Образ самозадоволеної істоти, закоханої в комфорт і безпеку, протилежної надлюдині.
Herdentier n -e	Стадна істота	Стадна істота, що підкоряється колективним нормам і уникає самотійності.
Selbstüberwindung f -en	Самоподолання	Процес подолання власних меж і переконань задля духовного зростання.
Geist m -er	Дух	Дух як творчий принцип, здатний надавати смисл, а не протилежність тілесності.
Drei Verwandlungen f -en	Три перетворення	Алегоричний шлях духу від верблюда через лева до дитини.
Kamel n -e	Верблюд	Початкова стадія: дух несе тягар традицій і вимог.
Löwe m -n	Лев	Стадія бунту й проголошення «я хочу» задля свободи.
Kind n -er	Дитина	Фінальна стадія творчої невинності й гри, де народжуються нові цінності.
Gleichnis n -se	Притча	Притчі й символи, через які Заратустра навчає.

Tanzen n –	Танець	Символ легкості та тілесної радості творення.
Lachen n –	Сміх	Сміх як зброя проти страху й показної серйозності.
Spiel n -e	Гра	Гра як вища форма вільного творення без зовнішньої мети.
Einsamkeit f -en	Самотність	Добровільне усамітнення для внутрішньої роботи й самонародження.
Freundschaft f -en	Дружба	Союз сильних духом, оснований на взаємному піднесенні.
Feindschaft f -en	Ворожнеча	Творча ворожнеча, що загострює силу й стимулює зростання.
Tugend f -en	Чеснота	Цінність, вироблена самотійно, а не успадкована від загальної моралі.
Scham f –	Сором	Почуття, що сигналізує нещирість перед собою.
Freiheit f -en	Свобода	Свобода як самотворення, а не дарований стан.
Mut m –	Мужність	Мужність іти проти загального, приймати ризик і самотність.
Erkenntnis f -se	Пізнання	Пізнання, скероване на служіння життю й творчості.
Moral f -en	Мораль	Колективна система оцінок, що потребує переоцінки.
Nihilismus m –	Нігілізм	Криза сенсу після руйнування старих цінностей; необхідний етап для нового творення.
Religion f -en	Релігія	Традиційна віра як форма колективної моралі, що вичерпала себе.
„Gott ist tot“ – –	«Бог мертвий»	Теза про крах вищої опори старої моралі та потребу нового смислотворення.

Wahrheit f -en	Істина	Істина як перспектива, корисна для життя, а не абсолютна субстанція.
Wertschöpfung f -en	Творення цінностей	Процес творення нових цінностей творчою особистістю.
Sinn der Erde m -e	Сенс землі	Заклик шукати сенс у земному житті, а не в потойбіччі.
Überdruss m –	Пересичення	Відчуття пересичення, що штовхає до переоцінки бажань.
Freude f -n	Радість	Активна радість як знак сили та життєствердження.
Leid n -en	Страждання	Страждання як сировина для творчості та зростання.
Körper m –	Тіло	Тіло як носій мудрості та центр людської істоти.
Seele f -n	Душа	Душа як єдність тілесних імпульсів, що говорить у символах духу.
Rausch m -e	Сп'яніння	Натхненний стан піднесеної сили, схожий на сп'яніння.
Leidenschaft f -en	Пристрасть	Пристрасть як рушій творення, якщо вона дисциплінована.
Natur f -en	Природа	Природа як аморальна сила, вільна від людських оцінок.
Berg m -e	Гора	Гора як образ висоти духу й усамітнення.
Höhle f -n	Печера	Печера як простір внутрішньої боротьби та одкровенень.
Markt m -e	Ринок	Ринок як символ масової думки й дешевої слави.
Volk n -er	Народ	Народ як колективна маса, схильна до моралі рівності.
Prophet m -en	Пророк	Постать пророка, що несе нове слово і ризикує нерозумінням.
Jünger m –	Учень	Учень, покликаний перевершити вчителя, а не наслідувати.

Reden f -n	Промови	Мовлення Заратустри — суміш поезії, пророцтва й філософії.
Krieg m -e	Війна	Війна як метафора внутрішньої боротьби та творення.
Geist der Schwere m -er	Дух тяжіння	Дух тяжіння, що тягне до серйозності й обов'язку.
Tanzlied n -er	Танцювальна пісня	Пісня-танок, у якій Заратустра святкує вічне повернення.
Vision f -en	Видіння	Ясне образне передбачення майбутнього й нової людини.
Rätsel n –	Загадка	Загадка, що руйнує звички мислення й відкриває нове.
Mittag m -e	Полудень	Опівдень — кульмінація світла й самоперебування.
Morgenröte f -n	Світання	Світання як символ зародження нового ціннісного світу.
Abend m -e	Вечір	Вечір як час підбиття підсумків прожитого дня.
Nacht f -'e	Ніч	Ніч як пора глибокої внутрішньої чесності та випробувань.
Zukunft f -'e	Майбутнє	Майбутнє як поле проєкції творчої волі.
Vergangenheit f -en	Минуле	Минуле як матеріал для переоцінки, але не пута.
Gegenwart f -en	Теперішнє	Теперішнє — мить випробування волі, де сходяться дороги.
Überwindung f -en	Подолання	Подолання себе й світу як безперервний процес зростання.